

Vybrané eseje z knihy: Světový řád bez Západu?

Evropa mezi Ruskem, Čínou a Amerikou

GERNOT ERLER

Duben 2019

- Tato publikace obsahuje výběr kapitol z knihy Gernota Erlera (2018): Weltordnung ohne den Westen. Europa zwischen Russland, China und Amerika. Ein politischer Essay, Herder-Verlag, Freiburg im Breisgau.
- EU hlásící se k multilaterálnímu světovému řádu opírajícímu se o pravidla versus Putinovo Rusko a Si Ťin-pchingova Čína coby noví postupující „strážci pořádku“ s autoritativním způsobem vlády, kteří brání svůj vlastní hodnotový systém a zpochybňují univerzální hodnoty a platnost sjednaných norem.
- S Evropskou unií v krizi se setkávají tři velcí hráči: Rusko s Putinem oscilujícím mezi kooperací a ochotou ke konfliktům, Čína vybavená hospodářským vzestupem a novým sebevědomím a USA s nevypočitatelným Donaldem Trumpem a jeho politikou „America First“.
- Gernot Erler propaguje „Stálou konferenci OBSE“, která by vypracovala strategii, jak opět obnovit ztracenou důvěru mezi Ruskem a Západem. Kromě toho důrazně obhajuje zachování fór podporujících dialog, např. Rady NATO-Rusko, a vznik rozsáhlého pojmu bezpečnosti, který v souvislosti s aktuální „debatou o dvou procentech“ nebude zužovat pohled pouze na vojenské aspekty, ale zahrne také humanitární pomoc, rozvojovou pomoc a práci s uprchlíky.

I.

Putinovo Rusko

Nemůže být pochyb: ruské reakce na dění na Ukrajině koncem roku 2013 / začátkem roku 2014 vyvolaly nehlubší krizi ve vztahu Moskvy k Západu od konce studené války. Anexe Krymu v březnu 2014 a skrytě intervencionistická podpora separatistů na východní Ukrajině šokovaly západní partnery Ruska a zasáhly je zcela nepřipravené. Uprostřed Evropy se rozhořel válečný konflikt, kterému dosud padlo za oběť více než 10 000 lidských životů. Ze západního úhlu pohledu představovalo jednání Rusů masivní prohřešek proti trvalému evropskému míru a v žádném případě nebylo možné jej snášet.

Ruský přítel

Ihned začalo intenzivní hledání motivů, záměrů a okolností ruského postupu. Využil jsem každé příležitosti hovořit s ruskými kolegy. Několik týdnů po anexi Krymu se naskytla šance diskutovat s člověkem, s nímž jsem si během četných setkání v průběhu mnoha let vypěstoval ryze důvěrný a přátelský vztah. Konfrontoval jsem svého hosta s rozhořčením nad ruským postupem na Ukrajině, porušujícím všechna platná pravidla. Jeho odpověď, to musím přiznat, mi vzala vítr z plachet. Můj ruský přítel mě vyzval, abych pochopil, že v případě Krymu právě proběhlo „znovusjednocení“, srovnatelné se znovusjednocením Německa roku 1990. A zrovna my Němci bychom přece měli být obzvláště dobře schopní takovýto akt pochopit, zvláště když jsme během svého procesu sjednocení významně profitovali z ruské podpory. V Rusku prý panuje mimořádně velké zklamání z toho, že Německo, kterého si v Moskvě cení jako nejdůležitějšího západního partnera a které samo nashromáždilo zkušenosti se „znovusjednocením“, má tak malé pochopení pro reakce Ruska na ukrajinskou krizi a místo toho kvapně přizvukuje rozhořčenému Západu.

Byl jsem konsternován. Především proto, že jsme v průběhu celého rozhovoru nenašli společnou řeč, jak jsem byl zvyklý. Aktuální politický konflikt se promítl i do soukromí. Dostavil se jakýsi efekt

odcizení, který dokonce zpochybnil smysluplnost podobných setkání. Rozloučili jsme se rozrušeně, bez jinak obvyklé srdečnosti a plni nejistoty, jak by to mohlo pokračovat.

Velmi rychle se ukázalo, že v těchto soukromých problémech s dorozuměním a procesech odcizení se přesně zrcadlí srovnatelné zkušenosti ve „velké politice“. Ruská politika na Ukrajině nepředstavovala žádnou náhlou změnu. Jednalo se o konečný důsledek dlouhodobého procesu odcizení mezi Ruskem a Západem. Nebezpečí tohoto procesu se zcela očividně dlouho podceňovalo.

Jak se v Rusku mohla v souvislosti se záležitostmi na Krymu objevit představa „znovusjednocení“? Vysvětluje to krátký pohled do minulosti. Rusové v rozhovorech rádi zdůrazňují, že Krym „odjakživa patřil Rusku“. To „odjakživa“ se může vztahovat jen na dobu po roce 1783, protože právě od tohoto roku náležel Krymský poloostrov oficiálně k ruské říši. Ruskou hegemonii nakrátko přerušila jen „Krymská lidová republika“ krymských Tatarů v letech 1917 a 1918 a okupace wehrmachtem mezi lety 1942 a 1944. Roku 1954 pak ale nadešlo velké jubileum: 300. výročí „Perejaslavské dohody“, v níž kozáci přísahali věrnost ruskému carovi, v ruském pojetí dějin svátek „znovusjednocení Ukrajiny s Ruskem“. Tehdejší generální tajemník KSSS Nikita Chruščov hledal pro tuto příležitost vhodný dar. Rozhodl se Ukrajinské sovětské socialistické republiky (USSR) – což byla tenkrát jedna z 15 republik, z nichž sestával Sovětský svaz – ve vší vážnosti „věnovat“ Krym. Jako takový dárek k narozeninám!

Z tohoto sporného rozhodnutí sice někteří mohli mít radost, ale pro dotčené lidi to mnoho neznamenalo. V Sovětském svazu byl člověk v první řadě sovětský občan, ať už žil v kterékoli jeho části. To se ale náhle změnilo v roce 1991 po rozpadu Sovětského svazu v 15 různých samostatných států. Krymští obyvatelé převážně ruského původu si najednou uvědomili svou příslušnost k nové republice Ukrajině. Navzdory rozsáhlým výsostným právům „Autonomní republiky Krym“ se proti tomuto statusu od samého počátku ozývaly nespokojené hlasy. K následkům tohoto vývoje patří i snahy o separaci.

V ukrajinské krizi to pak šlo ráz na ráz: 16. března 2014 proběhlo na Krymu referendum, při kterém, jak prezident Putin později přiznal, byly k „zajištění bezpečnosti“ nasazeny ruské vojenské síly. Většina hlasujících se vyjádřila pro začlenění do Ruské federace, už o dva dny později to obě strany podepsaly, pak ho ruská Státní дума a Federální rada nahonem ratifikovaly a ústavní soud jej prohlásil za platný, takže mohl prezident Putin už 21. března podepsat příslušný zákon o změně ústavy. Vyvázáni ze státního svazku republiky Ukrajiny a integrace do Ruské federace trvalo celých pět dní.

„Znovusjednocení“ srovnatelné s německým? Sotva. Nanejvýš lze konstatovat, že se reálně jednalo o revizi onoho zvláštního narozeninového daru z roku 1954, zaštitěnou sporným a Moskvou vojensky kontrolovaným referendem. Referendum samo o sobě bylo v rozporu s ukrajinskou ústavou. Rozhodující však je, že se Moskva svým postupem na Krymu a východní Ukrajině prohřešila proti závazným pravidlům a smlouvám mezinárodního práva, které do té doby žádná strana nepochybnila.

Zejména je zde třeba zmínit oba velké dokumenty z procesu KBSE/OBSE – *helsinský Závěrečný akt* z roku 1975 a *Pařížskou chartu pro novou Evropu* z roku 1990. V obou se účastnické státy (dnes jich je včetně Ruské federace 57) zavazují mimo jiné ctít práva států na suverenitu, respektovat nedotknutelnost hranic a zříci se násilí. Když dnes hovoříme o „trvalém evropském míru“, nelze tím myslet nic jiného než platnost pravidel a principů z Helsinek a Paříže.

Co se týče speciálně Ukrajiny, je zde ještě *Budapeštské memorandum* z prosince 1994, které se odvolává přímo na Závěrečný akt z Helsinek. Tři jaderné mocnosti USA, Velká Británie a Rusko v tomto memorandu výslovně prohlašují, že budou respektovat ukrajinská práva na suverenitu a její hranice. Motivem byl mezinárodní zájem na tom, aby s rozpadem Sovětského svazu nebylo nutné akceptovat tři nové jaderné státy. Sovětské jaderné zbraně totiž nebyly uskládněné jen na území nové Ruské federace, ale také na Ukrajině, v Bělorusku a Kazachstánu. Protislužbou za ochotou

tu všech tří zemí vzdát se jaderných zbraňových systémů, se měla stát prohlášení o záruce v tomto memorandu. Pro západní stranu je evidentní, že Moskva v ukrajinském konfliktu sliby z Budapešti zásadním způsobem porušila.

Ruská strana vždy odmítala veškerou kritiku. Moskva vyzdvihuje právo národů na sebeurčení, na něž se může odvolávat i krymské referendum z roku 2014, třebaže tím Rusko zdaleka nepopírá svou proaktivní roli. Vedle těchto právních pokusů o legitimaci se ale ve vší otevřenosti objevuje politické ospravedlnování, které vrhá světlo na celý rozměr aktuálního konfliktu mezi Ruskem a Západem. Z ruského úhlu pohledu se Západ od rozpadu Sovětského svazu roku 1991 nepřetržitě choval k Rusku nepřátelsky, což vyvrcholilo v letech 2013/2014: Dohoda o přidružení mezi Evropskou unií a Ukrajinou není nic jiného než pokus dostat tento sousední stát Ruska pod západní kontrolu a připravit integraci Kyjeva do EU a NATO – i s vojensky závažnými důsledky, pomyslíme-li na Sevastopol, domovský přístav ruské černomořské flotily na Krymu. A *Majdan*, tedy ukrajinské občanské protesty z let 2013/2014, je ve skutečnosti změna režimu zdola, probíhající pod taktovkou Washingtonu a s jeho plnou podporou, s cílem svrhnout proruskou vládu v Kyjevě a představit ruské opozici model, jak by něco podobného mohlo fungovat i v Moskvě. Západ tím hned dvakrát překročil „červenou linii“ – a k tomu se pak cítilo donuceno i Rusko se svým postupem na Krymu a východní Ukrajině.

Najednou je věc jasnější: nejde o to, že Rusové v rozhovorech provokativně označují anexi Krymu za „znovusjednocení“, a tím se pokoušejí odvést pozornost od nebezpečného zpochybnění trvalého evropského míru. Ne, zde se naskýtá pohled na dlouhodobou ztrátu důvěry a trvalý proces odcizení, který už dávno vedl k tomu, že jeden a tentýž politický proces byl v Rusku chápán a interpretován zcela jinak než na Západě. Chceme-li opravdu hledat politická řešení, jak z této krize ven, má smysl se blíže podívat na různé fáze tohoto procesu odcizení.

Fáze odcizení

Jak odcizení vzniká a jak to můžeme poznat? V politice to není o moc jiné než v lidském životě. Jde o různé úhly pohledu a různé způsoby vnímání.

Ve vztahu Ruska k Západu vše začalo už hodnocením vůdčích osobností. Michail Gorbačov byl na Západě považovaný za odvážného reformátora, jeho politika *perestrojky* a *glasnosti* za pokus prolomit zkostnatělé struktury sovětského režimu. V Německu se k tomu navíc přidává neutuchající vděčnost: bez Gorbačovova souhlasu by nemohla skončit úspěšně jednání 2 + 4 o znovusjednocení Německa. A teprve jeho ochota stáhnout západní skupinu sovětských ozbrojených sil zajistila sjednocenému Německu skutečnou suverenitu. Poslední prezident Sovětského svazu je v Německu nejpoblíbenějším ruským politikem všech dob a zůstane jím napořád.

V jeho vlastní zemi to vypadá zcela jinak. Tam mu připisují odpovědnost na rozpad impéria roku 1991, jejich optikou šokující událost, a považují jej za „hrobaře Sovětského svazu“. Z tohoto důvodu už se Gorbačov v Rusku nikdy nemohl politicky uchytit – byť se o to opakovaně snažil. Jedna osobnost a dva naprosto rozdílné úhly pohledu.

Nejinak je tomu u vnímání prvního prezidenta Ruské federace Borise Jelcina. Kvůli svým osobním slabostem si na Západě občas musel vyslechnout nějaký ten posměšek, ale byl u nás považovaný za politika, který úspěšně transformoval ruskou společnost. Mezi lety 1991 a 1999 v Rusku ze západního hlediska prosadil demokracii a tržní ekonomiku, a to navzdory zarputilému odporu tehdy ještě silných komunistů, kteří se roku 1996 se slušnou šancí na výhru zúčastnili prezidentských voleb.

V Rusku si ale Jelcinovo období spojují téměř výhradně s negativními zkušenostmi: v zemi vládl chaos, ekonomika strádala snížením výroby až o 60 procent, chudoba nabyla rozměrů ohrožujících existenci. Nikdy jsem nezapomněl na stařenky, které s šátkem na hlavě stály u východů z metra a snažily se za pár kopějek prodat poslední hrnce a pánve svých kuchyní. A ti, kteří bojovali o holý

život, museli přihlížet, jak mazaní bývalí komso-molci bezohledně využívají slabin privatizačních procesů, aby shrábli průmyslové a další ekonomické statky, milionový a miliardový majetek, a coby nově zbohatlí oligarchové si podávali dveře u prezidenta a jeho dcery. Slabost moskevského centra bila do očí, regiony trpěly hladem a roku 1994 vypukla první čečenská válka. Stále častěji docházelo k výpadkům ve vyplácení mezd, platů a důchodů. Katastrofální krach rublu v srpnu 1998 znehodnotil řadu drobných úspor a nouzi ještě prohloubil. To jsou ruské vzpomínky na 90. léta a období vlády Borise Jelcina.

Nelze navíc podceňovat, jaké dlouhodobé důsledky tyto negativní zkušenosti ruských občanů s procesy při zavádění demokracie a tržního ekonomiky měly. Počátky nové politické éry mají jak známo sílu ovlivnit další vývoj. Zavedení liberální demokracie prožívali tehdy lidé jako jediný řetězec chaotických poměrů, ztrát a procesů kriminální „prvotní akumulace“ vinou rozprodání státního majetku pod cenou během privatizace. Demokracii, tržní ekonomiku a liberalismus si Rusové dodnes spojují s těmito negativními prožitky. Politikové, kteří se k těmto principům hlásí, se i v současném Rusku potýkají s diskreditací založenou na zkušenostech, představuje pro ně past, z níž podle všeho není cesty ven.

Ale odlišné vnímání vůdčích osobností pokračovalo. Když roku 2000 nastoupil na pozici prezidenta po Borisi Jelcinovi Vladimir Putin, upíraly se na něj velké naděje a očekávání. A z ruského úhlu pohledu obstál. Nový prezident vyhlásil „diktaturu práva“, posílil „mocenskou vertikálu“ a chaos byl tentam. Vliv oligarchů omezil spektakulárními opatřeními, oživil ekonomiku: mzdy, platy a důchody se začaly vyplácet včas. A sobě i Rusku vydobyl větší respekt i na mezinárodní úrovni. Jeho jméno je dodnes synonymem nastolení pořádku a stability, též jako předpokladu pro rostoucí blahobyt, pravidelné zvyšování reálné mzdy a vznik nové střední třídy v zemi.

Západní pozorovatelné samozřejmě nemohli před tímto vývojem zavírat oči. Politické hodnocení se však soustředilo na něco jiného. Ze západního úhlu pohledu Vladimir Putin Jelcinův proces

demokratizace nejen zpomalil, ale také aktivně zvrátil. Vytvořil autoritářský prezidentský systém a přitom brutálně postupoval proti jakékoli opozici a kritické občanské společnosti. Se zástupci bezpečnostních a mocenských orgánů si vybudoval nesmírnou osobní moc, na jejím základě může nenapadnutelně jednat a interně se nemusí obávat žádné konkurence. A ve vztahu k Západu je ruský prezident rok od roku ochotnější vyvolávat konflikty.

Ted' by šlo namítnout, že rozdílné hodnocení vůdčích osobností sice může nějak souviset s tendencemi k odcizení, možná se dokonce může odrazit v historických líčeních a školních učebnicích, ale nemusí nutně získat přímý politický význam. To by bylo správné tehdy, kdyby neexistoval další stupeň odcizení, u něž se politické důsledky prokazatelně rozvinuly a jež lze nahlížet jako politicky relevantní pokračování různého vnímání ruských prezidentů. Hovořím o hluboké propasti, která se rozevírá při hodnocení politických vztahů mezi Západem a Ruskem.

Západ nepochybuje o tom, že po rozpadu Sovětského svazu usiloval o konstruktivní a partnerský vztah s nástupnickým státem Ruskou federací. A může pro to dodat řadu důkazů. EU například s Moskvou vyjednala rozsáhlou *Dohodu o partnerství a spolupráci*, která vstoupila v platnost roku 1997 a o jejímž obnovení a rozšíření se jednalo od roku 2008. Od roku 2003 došlo k prohloubení spolupráce EU a Ruska ve čtyřech takzvaných „Společných prostorech“ (ekonomika, vnější bezpečnost, svoboda/bezpečnost/soudnictví, výzkum/vzdělání). Ročně se konají summity EU a Ruska. Ekonomická výměna získala na intenzitě a roku 2013 dosáhla rekordního objemu 356 miliard eur. Svou energetickou potřebu pokryla EU z jedné třetiny ropou a zemním plynem z ruských zdrojů. A v řadě dokumentů EU byla řeč o „strategickém partnerství s Ruskem“.

Mezi všemi státy EU si v uplynulých 25 letech vybuďovalo nejintenzivnější vztahy s Moskvou bezesporu Německo. Během ročních vládních konzultací se většinou paralelně setkávala německo-ruská *Strategická pracovní skupina pro ekonomiku a finance*, kde čelní představitelé po-

litiky a ekonomiky domlouvali realizaci velkých projektů. V rekordním roce 2013 dosáhl bilaterální obchod objemu 80 miliard eur a vlivný *Východní výbor německé ekonomiky* rád poukazuje na to, že tomuto obchodu vděčíme za skutečnost, že se na obchodu s Ruskem podílí 6400 německých firem a že v Německu obchod generuje 350 000 pracovních míst. Až 36 procent potřeby ropy a 39 procent plynu pochází z ruských zdrojů, jedná se o tradiční a stabilní výměnu, započatou již za časů studené války. V „mezičase“ s prezidentem Dmitrijem Medveděvem (2008 až 2012) byl vypracován koncept německo-ruského *modernizačního partnerství*, široce zaměřený program kooperace za účelem modernizace ruských ekonomických, administrativních a společenských struktur.

Je možné pozorovat i provázanost německé a ruské společnosti. Existuje 100 městských partnerství, z nichž minimálně 80 rozvíjí konkrétní aktivity, 950 partnerství vysokých škol signalizuje v této oblasti silnou ochotu spolupracovat, ve výzkumu podporujeme celou řadu renomovaných velkých projektů, ročně se v kulturní oblasti domlouvají takzvané německo-ruské/rusko-německé *křížové roky* výměny, například pro jazyk, literaturu, výměnu mládeže, a v obou zemích se ukázalo, že ochota občanské společnosti ke spolupráci nepodléhá krizím, jak je patrné třeba na programech *Petrohradského dialogu* od roku 2001 nebo práci *Německo-ruského fóra*, *Německo-ruské výměny*, *Evropské výměny*, *Spolkového svazu německých společností pro kooperaci Západ-Východ* s jejich lokálními strukturami a na bezpočtu dalších spolků a nevládních organizací.

To jsou vše důkazy ochoty ke spolupráci, otevřenosti vůči ekonomickému propojení až do oblasti, kde vzniká vzájemná závislost, zájmu o ruský protějšek, zvědavosti, spousty politické a občanské angažovanosti a snah o sblížení a práce na společné dobré budoucnosti. Toto je pozitivní západní narativ vztahů mezi Ruskem a Západem.

Museli jsme se naučit, že tytéž vztahy se na ruské straně nahlížejí a líčí podstatně jinak a že obraz těchto vztahů je určován narativem kritickým a negativním. Fakta zde uvedená nemůže ruská strana ignorovat nebo popírat, avšak snaží se je

takříkajíc překlenout a přitom zastínit extrémní frustrací, živenu z mimořádně negativního hodnocení toho, jak Západ s Ruskem v mezinárodní oblasti jedná. Roku 2005 Putin prohlásil, že rozpad Sovětského svazu byl „největší geopolitická katastrofa 20. století“. Tento hojně interpretovaný citát přinejmenším zanechal stopu. A ta vede k bolesti, která je více než jen bolestí fantomovou. Jedná se o ztrátu role světové velmoci a především o to, že Amerika odmítá Rusko nadále či opět akceptovat jako mocnost „sobě rovnou“.

Ruská politická třída je přesvědčena o tom, že z tohoto chybějícího respektu vznikl celý řetězec západních protiruských aktivit. Západ, především Spojené státy, prý znovu a znovu využíval počáteční slabost Ruska po rozpadu Sovětského svazu, aby vedl politiku na jeho úkor. Výčet, který to má doložit, je vždy stejný: východní rozšíření NATO a EU až k hranicím Ruska, válka v Kosovu a Iráku, obě bez jednoznačného mezinárodněprávního základu, a takzvané „barevné revoluce“, tedy převraty v Gruzii (2003), na Ukrajině (2004, „Oranžová revoluce“) a v Kyrgyzstánu (2005), z ruského hlediska změny režimů v oblasti ruského vlivu, které řídil Washington za účelem nastolení protiruských režimů. A jak už bylo řečeno, postupy na Ukrajině v letech 2013/2014 pak byly interpretovány jako vyhnání proruského prezidenta Janukovyče z Kyjeva a *Euromajdan* jako pokračování a vyostření této protiruské politiky, což nakonec vedlo ke krvavému konfliktu na Ukrajině.

Rozcházející se narativy

Zde se vnímání reálně existujícího politického vývoje skutečně rozchází a přilévá oleje do ohně. Máme co do činění se syndromem dvou neslučitelných „vyprávění“, takzvaných *divergentních narativů*. To se samozřejmě nerozvinulo přes noc. Docházelo k tomu krůček po krůčku. Co se zde odehrálo, bych rád přiblížil pomocí srovnávacího náhledu dvou Putinových proslovů pronesených v Německu, u kterých jsem sám byl přítomen.

Na řeč ruského prezidenta dne 25. září 2001 v zaplněném plenárním sále budovy říšského sněmu se dodnes velmi dobře pamatují. Všechny nás

příjemně překvapilo, že Vladimir Putin při této své premiéře v Německém spolkovém sněmu po rusky pronesených úvodních slovech přešel do bezchybné a dobře srozumitelné němčiny. Příjemným překvapením se ale stala i pronesená poselství. Je třeba mít na mysli, že tento proslov následoval přesně 14 dní po teroristických útocích z 11. září na New York a Washington s téměř 3000 lidskými oběťmi.

Putin má ještě daleko ke svému pozdějšímu pohledu na rozpad Sovětského svazu coby geopolitickou katastrofu. Právě naopak: selhání totalitární stalinistické ideologie v důsledku myšlenek demokracie a svobody dává do souvislosti s pádem berlínské zdi. Pozitivně se vyjadřuje k evropské integraci, ale zasazuje se o to, aby se nehledělo jen na Ameriku, ale aby se Evropa otevřela i Rusku. Jedenácté září je pro prezidenta příležitostí společně se zamyslet nad novými hrozbami a konečně nadobro opustit dědictví studené války. I Rusko je ohrožené terorem. Příkladem jsou útoky v Dagestánu a Čečensku. Volá po společné odpovědi na tyto nové hrozby, avšak stěžuje si, že Rusko dosud nebylo uznáno jako rovnocenný partner a některé dělicí linie přetrvávaly, místo aby vznikl „Společný evropský dům“. Poté se Putin zabývá vnitřním vývojem Ruska: „Hlavním cílem ruské vnitřní politiky je především záruka demokratických práv a svobody, zlepšení životního standardu a bezpečí lidu.“ A prosazuje svou politiku reforem, pronáší až niterná slova o německo-ruských vztazích v dějinách a současnosti, zejména v oblasti kulturní a literární, ale také ekonomické. A na závěr: máme problémy, děláme i chyby, ale jsme otevření „plnohodnotné spolupráci a partnerství“.

Příjemně překvapení posluchači odměnili prezidenta za jeho řeč upřímným potleskem. Stál před nimi horlivý představitel své země, který se zasazoval o to, aby se na nové hrozby nereagovalo klasickými reflexy, nýbrž aby se hledaly společné odpovědi. Výsledný dojem: Putin chce etablovat Rusko na rovnocenného partnera ve Společném evropském domě a poukazuje na své reformní snahy. A přelomové jedenácté září ho samozřejmě má přiblížit nevyslovenému cíli: jednat „jako rovný s rovným“. Je známo, že tehdejší ruské ve-

dení přišlo v reakci na útoky al-Kajdy ve Washingtonu s nabídkou americko-ruského protiteroristického partnerství, jak už jej Putin předestřel ve svém berlínském projevu. George W. Bush už byl ale tehdy rozhodnutý pro svůj koncept *války s terorismem*, a tím pro klasickou vojenskou odpověď za účelem znovunastolení respektu vůči světové velmoci USA. Ruskou nabídku spolupráce nepřijal.

To bylo v roce 2001. O pět a půl roku později, přesněji 10. února 2007, jsem byl opět přítomen prezidentovu projevu. U řečnického pultíku slavné Mnichovské bezpečnostní konference v hotelu „Bayrischer Hof“ však stál zcela jiný Vladimir Putin. Nehovořil tam prezident horlivý, nýbrž rozzuřený, který se dostal jaksepatří do ráže, řečnil ve stále rychlejším staccatu, takže, jak jsem konstatoval, ho tlumočníci sotva stíhali. Hned na začátku pohrozil, že nehodlá mluvit v diplomatických floskulích, nýbrž vyhroceně, až polemicky. A skutečně tak učinil.

Zvláštním způsobem Putin pranýřoval západní snahy o zřízení unipolárního světového systému pod vedením Spojených států. Světovláda jediného hegemonu prý odporuje pravidlům demokracie v mezinárodním měřítku a dosud vedla jen k vojenským konfliktům a neustálému používání násilí při porušování principů mezinárodního práva. Za těchto podmínek se podle jeho slov už nikdo nemůže cítit v bezpečí. Jedinou instancí, která může ospravedlnit použití násilí, jsou Spojené národy – mají právo, které jinak nepřísluší ani NATO, ani EU.

Putin dále kritizoval vývoj jaderného a konvenčního zbrojení. Zatímco Rusko se prý hlásí k uzavřeným smlouvám, Západ chce v Evropě vybudovat nový protiraketový systém, a státy NATO se zdráhaly ratifikovat Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě z roku 1999, což Rusko už učinilo. Ruský prezident pak ostře zkritizoval východní rozšíření NATO, které označil na „vážnou provokaci“ a porušení dřívějších příslibů. Tato politika v Evropě prý povede k tomu, že vyrostou nové zdi a dělicí linie. Oznámil, že Rusko sehraje v budoucnu aktivnější roli ve světové politice, a to s cílem – a to byla jeho poslední věta – „nastolit

spravedlivý a demokratický světový řád, který zaručí bezpečnost a blahobyt nejen pro hrstku vyvolených, nýbrž pro všechny“.

V sále zavládl neklid. Posluchači si nebyli zcela jistí, čeho se teď vlastně stali svědkem. Očividně se nejednalo o běžné názorové rozdíly a odlišná hlediska. Bylo to jasné oznámení: šest let poté, co jsme se ocitli na dně vinou rozpadu Sovětského svazu, jsme opět tady a nehodláme akceptovat americkocentrický unipolární světový řád. Už nebudeme poslouchat vaše poučování o správné demokracii a vedení vlády, ale posadíme vás na lavici obžalovaných – za to, že jste nadále používali násilí, aniž jste k tomu měli mezinárodněprávní legitimizaci. Putin neuvedl žádná jména, ale každý věděl, že měl na mysli především jednání Západu v Kosovu roku 1999 a v Iráku roku 2003. A s expanzí NATO se prý Rusko v žádném případě nesmíří.

Přítomní si tehdy s tím, co právě vyslechli, příliš nevěděli rady. Putin ohlásil nediplomatické vyostření. Jak vážně by se mělo brát? Nešlo třeba o poněkud výstředně podanou nabídku nejprve si o vzájemných politických stížnostech pohovořit a do budoucna hledat méně konfrontativní cesty? Pokud to myslel takto, nikdo každopádně jeho nabídku nepřijal. Krátce po tomto rozčilení jsme se všichni vrátili ke svým každodenním záležitostem. Teprve když se začalo mluvit o konfliktu na Ukrajině a podrobněji zkoumat, jak vznikl, opět se častěji skloňovat únor 2007 a vystoupení Vladimira Putina v Mnichově.

Ukrajina: rozvoj konfliktu

Nastíněný proces odcizení se odehrál mezi Ruskem a Západem. Že přitom ovšem mimořádnou roli hrály Spojené státy, bylo zřejmé už při Putinově projevu roku 2007. U zrodu ukrajinského konfliktu stojí samozřejmě spíše problém mezi EU a Ruskem. EU neustále usilovala o vytvoření stabilních poměrů ve svém geografickém okolí. Tak vznikla celá řada regionálních strategií, např. *Baltská kooperace*, *Severní dimenze*, *Pakt stability pro jihovýchodní Evropu*, *Evropská politika sousedství (EPS)*, *Černomořská synergie* či *Strategie EU pro Střední Asii*. Podnět byl vždy stejný: regionální spoluprá-

ce měla přispět k řešení konfliktů, vytvořit stabilitu a podpořit blahobyť. Roku 2009 vzešel z EPS prostřednictvím Východního partnerství (VP) nový program pro šest zemí mezi východní hranicí EU a západní hranicí Ruské federace. Partnerskými státy programu byly Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko a tři jihokavkazské republiky Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán. Kvůli své těsné sousedské pozici se ve strategii VP obzvláště angažovalo Polsko a prosadilo se se svými výhradami vůči užšímu zapojení Ruska do programu.

Ve Východním partnerství musela EU najít odpověď také na tlak ukrajinské „Oranžové revoluce“ na brzké přijetí do EU. Členské státy EU to pochopitelně považovaly za zcela nerealistické. Bylo potřeba politické nabídky mimo tuto iluzi. Tehdejší generální tajemník Rady EU Xavier Solana se o to v únoru 2005 pokusil pomocí „desetibodového plánu“, který ale v Kyjevě velký úspěch nesklidil. Proto se následně zrodil nápad usilovat o přidružení. To už zájem vzbudilo: když už nevyjde členství, mělo by se jednat alespoň o nějakou formu přidružení. Z hlediska EU to ale v žádném případě nemělo být příslibem integrace.

Tak vznikl koncept Dohody o přidružení mezi EU a Ukrajinou, která měla být po doplnění o řadu regulací volného obchodu nabídnuta nejen samotné Ukrajině, ale také všem státům VP s výjimkou Běloruska (kvůli tamnímu závažnému porušování lidských práv). Dohoda má 1200 stran a stanovuje cíle jako demokracii, právní stát, respektování lidských práv a boj proti korupci, obsahuje plány spolupráce v otázkách bezpečnosti, závazky ke standardizaci, sbližování v oblastech jako daně, odvody, cla a obchod a celkově představuje závazek k užší spolupráci na hlubokém a rozsáhlém programu reformy státu, ekonomiky a společnosti. Realizace *Hluboké a komplexní zóny volného obchodu (DCFTA)* měla během deseti let krok po kroku vytvořit předpoklady pro osvobození od cla, svobodu obchodu, bezvízový styk a volné cestování mezi danou zemí a EU.

Na Ukrajině došlo roku 2010 k politické změně. Novým prezidentem se stal proruský Viktor Janukovyč, kdysi poražený „Oranžovou revolucí“. Mezi lety 2010 a 2012 vyjednal s Bruselem Doho-

du o přidružení. Její ratifikace ale byla posunuta a posléze naplánována na summit VP v listopadu 2013 ve Vilniusu. V průběhu roku ale bylo zřejmé, že by zde mohlo dojít ke střetu zájmů s Ruskem. V roce 2010 Moskva iniciovala celní unii mezi Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem a chtěla, aby Ukrajina, která už díky vzájemným dohodám o volném obchodu měla bezcelní přístup do zemí této unie, do spolku vstoupila i formálně. V únoru 2013 ale v Bruselu předseda Evropské komise Barroso prohlásil, že sblížení Ukrajiny s EU není s touto celní unií slučitelné. Teprve pod vlivem této nutnosti rozhodnutí začalo ruské vedení vyvíjet na prezidenta Janukovyče tlak, aby Dohodu o přidružení neratifikoval. Ten tlaku z Moskvy nějakou dobu odolával, ale několik dní před summitem ve Vilniusu pak prohlásil, že od ratifikace ustupuje. To pak v Kyjevě mělo za následek protesty v ulicích, které nakonec vyústily v povstání na Majdanu a svržení Janukovyče v únoru 2014.

Proč je tak důležité podívat se podrobněji na tyto jednotlivosti, které ukrajinskému konfliktu předcházely? Protože pak jasněji uvidíme roli odcizení, nedostatečné citlivosti a chybných úsudků v tomto konfliktu. Dohody o přidružení k EU měly nahradit odepřenou perspektivu vstupu do EU. V Moskvě to ale četli opačně: jako velký první krok směrem k možné integraci. Otázky slučitelnosti Dohody o přidružení k EU a celní unie se teprve později a spíše mimochodem chopila EU. Při tom se očividně nedostávalo jakéhokoli citu pro to, co odstrižení ukrajinské cesty do celní unie znamená pro Rusko. Vždyť pokusy o „reorganizaci postsovětského prostoru“ začaly ihned po rozpadu Sovětského svazu a nejprve vedly k různým organizačním formám *Společenství nezávislých států (SNS)*, než Putin roku 2010 začal zase od začátku pomocí celní unie tří států, což mělo následně vyústit ve vytvoření *Euroasijské ekonomické unie*. Tlak EU na nutnou volbu jediné z možností musel v Moskvě vyděsit politickou frakci, která v Dohodách o přidružení k EU viděla geopolitický nástroj Západu, jenž měl Ukrajinu definitivně vyvázat z ruské sféry vlivu. Možná že si v Moskvě tenkrát vzpomněli na Zbigniewa Brzezinského, který už roku 1997 ve své knize *Velká šachovnice* přišel s tezí, že moc nad Ukrajinou rozhodne o šancích imperiální renesance Ruska.

Na základě řady indicií se lze domnívat, že Moskva si dlouho neuvědomovala politický dosah politiky EU ve Východním partnerství a implikace Dohod o přidružení. V poslední minutě ještě padaly návrhy rozhovorů o těchto implikacích pro ruské zájmy, především v důsledku zón volného obchodu. V EU je odmítli s obavou, že by tím Moskvě mohli přiznat právo veta ohledně Dohod o přidružení. Asi se nikdy nedozvíme, jestli tato nabídka jednat třeba nepředstavovala poslední šanci, jak pomocí diplomacie odvrátit katastrofu ukrajinské války. Brusel, Kyjev a Moskva spolu později skutečně vyjednávaly. Ale to už probíhalo současně s vojenskými konflikty. A zůstalo bez výsledku.

Pokusy o politické řešení

Co se týče toho, jak se ukrajinský konflikt rozvíjel, existuje v každém případě zřetelná souvislost s politikou EU. To možná přispělo k tomu, že EU projevila ochotu vstoupit do procesu vyjednávání o řešení konfliktu. Nositelem tohoto procesu se stal takzvaný *normandský formát*, neformální čtyřstranný proces rozhovorů a jednání mezi ministry zahraničí a vrcholnými představiteli Německa, Francie, Ukrajiny a Ruské federace, zahájený v červnu 2014. Jeho název souvisí s oslavami 70. výročí „Dne D“ 6. června 2014, na něž François Hollande coby francouzský prezident pozval německou kancléřku, prezidenty Porošenka a Putina.

Práce N4 (normandské čtyřky) se opírá o *OBSE, Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě*, která v souvislosti s ukrajinským konfliktem převzala dvě důležité úlohy. Od *speciální monitorovací mise (SMM)* s přibližně 700 pozorovateli působícími v centru dění pocházejí jediné detailní zprávy o událostech na východoukrajinské frontě. Tyto zprávy přicházely denně. Obsahovaly konkrétní údaje s čísly ohledně použití zbraní a ohledně přestřelků. A v Minsku *OBSE* zorganizovala společné vyjednávání zástupců Ukrajiny, Ruska a separatistů z Doněcku a Lugansku s jejich vlastní moderací, a to prostřednictvím *trilaterální kontaktní skupiny* se čtyřmi pracovními skupinami věnujícími se politice, bezpečnosti, ekonomice a humanitárním otázkám. Zde se připravuje práce N4. Ministři za-

hraničí a šéfové států N4 se v nepravidelných intervalech osobně setkávají nebo jinak vstupují do kontaktu.

Nejdůležitějším výsledkem této práce je *Druhá minská dohoda* ze 12. února 2015, na níž se po vleklých vyjednáváních závazně shodli všichni normandští partneři. Tato dohoda představuje třináctibodový mírový program, přičemž nejdůležitější je první bod: bezodkladný a všeobecný klid zbraní. Strany se dále zavázaly stáhnout těžké zbraně (bod 2) a nechat *OBSE* na příměří a stažení těžkých zbraní dohlížet (bod 3). Další body regulují přípravu regionálních voleb, amnestii pro separatisty, výměnu všech rukojmí, volný přístup k pomoci, obnovu sociálních dávek a vyplácení důchodů v separatistických oblastech, obnovení kyjevské kontroly nad ukrajinsko-ruskou hranicí, stažení všech zahraničních ozbrojených sil včetně vojenské techniky a provedení ústavní reformy, která má za cíl decentralizaci a zaručuje separovaným oblastem zvláštní postavení.

Od února 2015 uplynulo mnoho času a signatáři Minské dohody se mnohokrát veřejně přihlásili k její realizaci. Má to ale jeden háček: nepovedla se ani implementace bodu 1, tedy všeobecného klidu zbraní. Obě strany konfliktu se naučily podsouvat odpovědnost za tuto skutečnost druhé straně. Toto takřka rituální připisování viny vždy druhé straně je nedůstojné a odvádí pozornost od toho, že na obou stranách očividně chybí politická vůle ukončit boje a na základě Minsku hledat politické řešení konfliktu. Od pozorovatelů *OBSE* víme, že obě strany pravidelně porušují klid zbraní. Jsem si jist: pokud by ukrajinský prezident skutečně nařídil svým bojovým silám složit zbraně, na druhé straně by byl obrovský tlak udělat totéž. A *vice versa*: prezident Putin disponuje dostatkem donucovacích prostředků vůči separatistům, aby je donutil respektovat klid zbraní – a ukrajinská strana by pak musela následovat. Neexistuje žádná výmluva.

Co jsou pravděpodobné motivy toho, že zúčastnění tak dlouho nerespektovali dohody, na nichž se sami dohodli, a následně pokračovali ve vojenských aktivitách, které si vyžádaly už mnohem více než 10 000 obětí na životech? Na ruské stra-

ně se neustále ukazuje, že chtějí sami sebe vidět spíše v roli prostředníka, než jako účastníka konfliktu, třebaže byli přítomní u vyjednávání o Minsku 2 a nadále se účastní *trilaterální kontaktní skupiny* v Minsku. Moskva si přeje, aby separatisté získali na významu, a ráda by vymohla přímá vyjednávání mezi nimi a Kyjevem. Tlak tímto směrem by byl ovšem fungujícím klidem zbraní spíše oslaben. A pak v Rusku zůstává podezření, že brzké přijetí Ukrajiny do NATO a EU je už dlouho hotová věc. Podobné podezření samozřejmě ještě přizívují příslušné snahy Kyjeva. Trvalý konflikt na východní Ukrajině by ovšem byl silným argumentem pro odpůrce „východního rozšíření“. A to v Moskvě samozřejmě vědí.

Co se týče ukrajinské strany, prezident Porošenko přesně ví, jak těžké by bylo najít pro politickou část Minsku 2 s rozsáhlými privilegii pro oblasti na východní Ukrajině politickou většinu. V Radě, kyjevském parlamentu, takovou většinu nemá. Dokud však nezavládne klid zbraní, plná realizace ostatních dvanáct bodů dohody nepřichází v úvahu. Problém většiny pro dohodnuté úmluvy a přísliby se tak vůbec nedostane do programu jednání. K tomu se přidává skutečnost, že konflikt na Ukrajině zanechal hluboké rány. Vztahy s Ruskem, sousedem kdysi nazývaným „bratrský národ“, maximálně ochladly a padl na ně stín nevráživosti. V této souvislosti dnes hraje důležitou roli zachování „trestu“ pro Rusko formou západních sankcí. Západní prohlášení ovšem zní, že od těchto sankcí by se s realizací Minské dohody krok za krokem upustilo – z kyjevského úhlu pohledu ta nejhorší možnost!

I když hrozí, že z uskutečnění Minské dohody se za těchto okolností stane „nekonečný příběh“, záslužné v každém případě zůstávají evropské snahy o prostřednictví – stanovení politicko-diplomatického řešení konfliktu a definitivní vyloučení vojenského řešení, například prostřednictvím masivních dodávek zbraní na Ukrajinu, které měly řadu zastánců. Minský proces stále ještě čeká na svůj průlom, jež podle všeho nelze dosáhnout bez trvalého klidu zbraní. Rozšíření konfliktu by však přesto šlo předejít. Už delší dobu se na kontaktní linii ve východní Ukrajině odehrává určitá omezená poziční válka, při níž sotva dojde k nějakému

pohybu a v níž někteří pozorovatelé spatřují tendenci přechodu k *zamrzlému konfliktu*. Jistá naděje vyplývá z nedávné ochoty Ruska za určitých okolností souhlasit s nasazením modrých přileb Spojených národů v oblasti konfliktu. Každá cesta ze stávající politické nehybnosti je vítaná a stojí za zkoušku.

Sankce

Prostřednické snahy EU však představují jen část její politiky v ukrajinském konfliktu. EU je nadále důsledná ve své ochotě vést dialog s Ruskem, ovšem má jednoznačnou představu, jak by se Rusko v tomto konfliktu mělo chovat. Prohřešky Moskvy proti pravidlům vnímal Západ jako natolik závažné, že „nulová reakce“ nepřipadala v úvahu. Následovala opatření jako vyloučení Ruska z G8, onoho nadnárodního spojení sedmi předních průmyslových států, kam bylo Rusko coby osmý stát přijato teprve roku 1998, delší přerušení spolupráce v Radě NATO-Rusko a balíček odstupňovaných sankcí proti osobám a podnikům nesoucím za dané prohřešky vinu.

Taková opatření jsou vždy dvousečná a vedou proto ke kontroverzím. Vyloučení z G8 a přerušení v Radě NATO-Rusko měly automaticky za následek méně možností vést rozhovor s Ruskem, a to zrovna v době krize, kdy by se měla využít každá šance dialogu. Ekonomické sankce škodí i západním ekonomikám a jsou proto vše, jen ne populární. Chtěl bych zde uvést několik čísel pro Německo. Jak už jsme zmínili, rok 2013 byl s objemem 80 miliard eur dosavadním rekordním rokem německo-ruského obchodu. Mezi lety 2013 a 2016 se tento objem scvrkl o přibližně 40 procent na objem 48 miliard eur. Počet německých firem podílejících se na obchodu s Ruskem se od roku 2014 snížil z 6000 na 5237 v roce 2017. Ale správné vyhodnocení efektu sankcí je velice obtížné: od roku 2013 do roku 2016 prošla ruská národní ekonomika fází recese, např. v roce 2015 se jednalo o minus 2,8 procenta. Hlavní příčinou ale nebyla západní politika sankcí, nýbrž pokles ceny ropy. V roce 2017, kdy se díky ruské smlouvě s OPEC podařilo tento pokles zastavit, se zotavil i německo-ruský obchod a nakonec dosáhl plusu

více než 30 procent, i když na bázi nízké úrovně předchozího roku.

O ekonomických sankcích proti Rusku se přesto intenzivně a kontroverzně diskutuje. Je třeba zdůraznit: tyto sankce nejsou samoúčelné ani nemají Ruskou federaci potrestat, nebo dokonce ekonomicky dostat do kolen. K tomu by ani balíčky sankcí z hlediska svého rozsahu vůbec nestačily. V rámci evropské politiky neuznávání Krymu jakožto součásti Ruska platí určité zákazy v oblasti importu, exportu, investic a služeb. Celkem 149 osob a 37 organizací, které se přímo a aktivně účastnily ruské politiky na Ukrajině, má navíc zákaz vstupu a zmrazený majetek. A nejdůležitějším opatřením byla omezení přístupu ke kapitálovému trhu uvalená na pět ruských státních bank a šest podniků v sektoru zbrojního a ropného průmyslu. U určitých technologií v oblasti energetiky jsou kromě toho exportní omezení, a to i u některého zboží dvojího použití, tedy u produktů využitelných civilně i vojensky. K tomu se přidalo embargo na zbraně.

Tím jsme vysvětlili, co všechno sankce nejsou. Ale co doopravdy jsou a jakou mají funkci? Jde o rozhodnutí EU soustředit se výhradně na politické řešení konfliktu a vyloučit jakékoli vojenské. Otázka ale pak je: jaké pak zůstávají prostředky, aby se toto politické řešení dalo vynutit? Sankce jsou jediným nátlakovým prostředkem v ruce prostředníků a zabraňují tak, aby jejich pozici vnímala i vlastní veřejnost jako slabou. A jak už bylo zmíněno: ekonomické sankce jsou vázané na minský proces. V momentě, kdy si Moskva svá břemena z minského závazku odpracuje, legitimace dotčených opatření skončí.

Rusko na západní sankce reagovalo protisankcemi, např. rozsáhlým embargem při importu zemědělských výrobků ze států EU. Ve spojení s paralelní politikou substituce importu a značnými investicemi do ruského zemědělství to dnes v Rusku považují za velký úspěch. Náhrady se samozřejmě hledaly i za mezery v dodávkách, způsobené západními sankcemi v oblasti průmyslu. Řešení se hledala v Asii, zejména v Číně.

Obrat na východ

Země s geografickou polohou, jakou má Rusko, se samozřejmě neobrací na východ teprve v důsledku sankcí. Putinovým nejdůležitějším projektem je v tomto kontextu *Euroasijská ekonomická unie (EAEU)*, která se zrodila 1. ledna 2015. Nejprve se skládala ze tří států celní unie z roku 2010, tedy z Ruska, Běloruska a Kazachstánu. Během roku 2015 se přidaly ještě Arménie a Kyrgyzstán, takže unie zahrnovala pět zemí s celkem 170 miliony obyvateli. Nelze přehlédnout, že vzorem pro *EAEU* se stala Evropská unie. Svědčí o tom její základní dokumenty, ale také struktura. V Moskvě už tedy dávno mají *Euroasijskou ekonomickou komisi* podobající se Evropské komisi, velký úřad s více než 1000 zaměstnanců. Nebyl by daleko od pravdy, kdo by v případě Putinova nejoblíbenějšího projektu mluvil o určité „Východní EU“.

To by ale nemělo odvádět pozornost od rozdílů. Dominance Moskvy v této určité kolektivní organizaci je drtivá, a proto si členské státy dávají velký pozor a trvají na tom, aby se organizace omezovala na ekonomickou sféru a nevyvinula se z ní unie politická. Kazašský prezident Nazarbaev v tomto smyslu dosáhl úspěchů už při práci na zakládací listině *EAEU*. Ale Vladimir Putin vyvíjí tlak na rozšíření a láká nové členy. *Euroasijská ekonomická unie* rozhazuje sítě a vyjednává se zeměmi na různých kontinentech, ale zejména s asijskými, o dohodě o volném obchodu. S Vietnamem se to podařilo už v říjnu 2016, na seznamu vytoužených zemí ale stojí ještě Indie, Pákistán, Korea, Singapur, Írán, Izrael, Srbsko a řada dalších států. Samozřejmě je možné vidět souvislost mezi snahami o *Společenství nezávislých států* z 90. let a právě *EAEU*. A za hnací motor všech těchto projektů můžeme považovat trauma ze ztráty impéria. Ale i když si členské státy stěžují na dosud chybějící trade-off v rámci unie, má projekt přece jen větší dynamiku a lepší perspektivu než jeho předchůdci.

Kde se EU zdráhala spolupracovat, měla by se o náhradu postarat Čína. Určitou dobu se Ruskem šířila skutečná čínská euforie. Dnes už došlo k jistému vystřízlivění. Peking byl ihned ochotný za Evropany zaskočit, ale vyklubal se z něj tvrdý obchodní partner. Analytici předpovídali, že na

ukázkovém projektu, plynovodu *Síla Sibíře*, Rusko nakonec ještě prodělá. Ale nová spolupráce s velkým asijským sousedem byla přesto vítaná. Dala se spojit s poselstvím pro západní partnery, kteří prosazovali sankce: „Když nechcete vy, tak prosím – vystačíme si i bez vás!“

Ruská veřejnost považovala celý tento vývoj za strategické přeorientování. Rozšířil se pojem *Obrot na východ* (rusky: *Povorot na Vostok*). Tento pojem zní idiomatically jako napodobenina amerického *Pivot to Asia*, jímž prezident Obama roku 2011 pojmenoval svůj nový obrat k Asii a Tichomoří – možná nejde o náhodu! V Rusku samém je diskurz o tom, kam by země v budoucnu měla vzhlížet, důvěrně známý. Už v 19. století se v této otázce přeli *západníci* s takzvanými *slavjanofily*. Leží budoucnost Ruska v Asii a mělo by usilovat zejména o spolupráci se vzrůstající mocí v Pekingu? Nebo země přece jen potřebuje především kontakt se Západem, aby prostřednictvím reform a modernizačních procesů dokázala i do budoucna obstát v konkurenci? „Západníci“ existují dodnes a mezi jejich protivníky najdeme zástupce takzvaných *eurasijců* (rusky: *jevrasisty*) v čele s tak oslnivou postavou, jako je vlivný Alexandr Dugin, hlavní ideolog eurasijců. Jsem přesvědčený o tom, že tato debata se v brzké době nedočká žádného definitivního rozhodnutí a bude pokračovat, zvláště když ruský prezident *obrot na východ* sice aktivně popoháněl, ale v ideologických disputacích byl otevřený oběma stranám a choval se spíše receptivně.

Iritující vnitřní a společenská politika

Už jsme zde nastínili vícero zdrojů iritace a odcizení mezi Ruskem a Západem, ale ještě ne ty, které pocházejí z ruské vnitřní a společenské politiky. V obou svých prvních funkčních obdobích mezi lety 2000 a 2008 se Vladimíru Putinovi podařilo vybudovat si v zemi pozitivní image. Jeho jméno se spojovalo se znovunabytou stabilitou, růstem ekonomiky a zvýšením reálné mzdy. Podle pozorovatelů byla mezi prezidentem a ruskou společností uzavřena neviditelná smlouva: nebudeme se plést do tvých politických obchodů a ty se nebudeš plést do našich, dokud všechno pobeží

dobře. Ale pak v září 2011 Putin prohlásil, že po intermezzu s Medveděvem bude znovu kandidovat na prezidenta. Rázem všechno vypadalo jako domluvená loutkohra. Nálada se prudce zhoršila a Putinova strana *Jednotné Rusko*, vysmívaná jeho oponentem Alexejem Navalným jako „Strana gaunerů a zlodějů“, v prosinci téhož roku zmanipulovala volby do Dumy. Dosavadní společenská smlouva byla vypovězena, konaly se masové protesty s jednoduchým heslem: „Rusko bez Putina“. Putin byl sice v březnu 2012 se 64,3 procenta znovu zvolen prezidentem, ale protesty neutichly. Po volbách úřady proti demonstrantům přísně zakročily a snažily se je zastrašit dlouholetými vězeňskými tresty, např. při pověstných procesech s účastníky demonstrace na náměstí Bolotnaja.¹

Za ruskými hranicemi se stal známým „zákon o zahraničních agentech“, vydaný poprvé roku 2012 a později mnohokrát zpřísněný, podle kterého se organizace, které obdrží peníze ze zahraničí, musejí nechat registrovat jako „zahraniční agenti“. V květnu 2015 pak přibyl zákon o „nežádoucích zahraničních organizacích“ a rozšířil politiku, která se celkově obrací proti práci kritických organizací občanské společnosti v Rusku a neustále jim ztěžuje činnost. O tomto tématu se pravidelně debatuje v bilaterálních kontaktech a zatěžuje to vztahy mezi Ruskem a Západem.

Kritika ze Západu ale jen zřídka skutečně má nějaký účinek. Naráží do betonové zdi vyhraněného sebevědomí. Rusko se dnes vidí v roli nadregionální mocnosti v rámci světového systému, který se stal multipolárním. Dbá-li někdo na to, aby dodržoval regulační systémy jako *trvalý evropský mír* na bázi závěrečných aktů z Helsinek nebo Pařížské charty, které ostatně dosud sám uznával, položí si otázku, jestli se tyto principy kdysi uznávané Sovětským svazem nestaly přežitkem a nepotřebují přizpůsobit dnešnímu světu. Míří-li kritika na nerespektování hodnot, které se odvozují z uznávaných definic demokracie, lidských práv a občanských práv, srovnávají se tyto normy považované za univerzální s takzvanými „tradičními ruskými

1. Demonstrace se konala 6. 5. 2012 jako pokračování tzv. „Pochodu milionů“ na protest proti manipulacím a údajným volebním podvodům, spáchaným během parlamentních voleb 4. 12. 2011.

hodnotami“. Zpravidla se pak vynořují pojmy jako vlast, národní hrdost, rodina a náboženství. Při tom se lze také příležitostně setkat s tím, že za pravý projev této ruské tradice je vydávána homofobie. Každopádně se tyto tradiční ruské hodnoty používají jako nárazník, který má zachytit veškerou kritiku ze zahraničí. Mimochodem: řada doložených faktů ruské kooperace s antievropským pravicovým populismem samozřejmě cílí na oslabení EU, ale spočívají na také na obsahové blízkosti, co se týče představ o hodnotách, a vyjadřují tak dokonce určité „spříznění duší“.

Rusko jako mezinárodní mocnost

Cíl multipolárního světového uspořádání, jež Vladimir Putin proklamoval už roku 2007 ve spojitosti s vlastním nárokem na status mezinárodní mocnosti, samozřejmě není dosažitelný jen vlastní silou. Ale v Moskvě to v současnosti vidí optimisticky. Souvisí to s chováním jiných geopolitických mocenských center. V případě Obamovy Ameriky už šlo pozorovat určitý druh částečného stažení

ze světové role, spojeného s ukončením vojenských intervencí v Afghánistánu a Iráku a doprovozeného politikou „Pivot to Asia“ vykonávanou od roku 2011, která cílí především na containment, tedy na zadržování rostoucí moci Číny. Z výkonu funkce Donalda Trumpa dosud nelze usuzovat na to, že by usiloval o novou globálně politickou odpovědnost. Co se týče EU, v Rusku přesně pozorují, s jak obrovskými výzvami se tato evropská mocnost potýká a kde odhaluje své slabiny. Oboje dohromady je vnímáno jako oslabení Západu, a to nikoli bez pocitu triumfu. V Moskvě se často a pod různými označeními ozývají proklamace údajné „postzápadní éry“, s definitivním zánikem unipolárního a americkocentrického světového systému. Tu a tam probleskne cosi jako pozdní zadostiučinění nad tím, jak výrazně se dnešní světové uspořádání změnilo ve srovnání s první dekadou po rozpadu Sovětského svazu.

V tomto novém multipolárním světovém systému musí samozřejmě hrát roli ještě další mocnost bezprostředně sousedící s Ruskem. A tou je Čínská lidová republika.

Z němčiny přeložila Tereza Jůzová

II.

Čína pod vedením Si Ťin-pchinga

V červenci 2007 jsem coby státní tajemník německého Ministerstva zahraničí odcestoval do Pekingu. Mým cílem bylo především získat důvěru pro strategii EU pro Střední Asii vypracovanou v roce německého předsednictví v Evropské radě. Tentýž úkol mě tehdy zavedl také do Moskvy, Tokia a Washingtonu, kde jsem se všude setkával s bezpočtem otázek k tomuto novému evropskému programu. Strategie pro Střední Asii spadala do mé hlavní pracovní agendy a já jsem byl dobře připraven na intenzivní expertní rozhovory. V Pekingu došlo k malé programové změně, která byla našemu tamnímu velvyslanectví záhadou. Čínský ministr zahraničí Jang Ťie-čch' mě pozval na pracovní snídani, a to navíc do luxusního domu pro státní hosty Diaoyutai, což znamenalo mimořádné gesto, stěžejně vysvětlitelné pouze zájmem Pekingu o evropskou politiku ve Střední Asii. Během jedena půlhodinového ranního setkání ve skutečnosti šlo spíše o čínsko-německé vztahy, pro něž měl ministr zahraničí slova chvály, současně však konstatoval přetrvávající rezervy. Můj výklad o evropské politice v sousedním regionu Číny se setkal se zdvořilým zájmem.

Litoval jsem, že jsem většinu chutných pokrmů na obrovském snídaňovém stole musel kvůli intenzitě rozhovoru nechat netknuté, pro toto zvláštní zacházení jsem však zprvu viděl stejně málo důvodů jako moji kolegové z velvyslanectví. Záhada se vyřešila teprve ve chvíli, kdy mě oslovil jiný zástupce hostitele, náměstek ministra zahraničí, a ještě jednou se vrátil k návštěvě německé spolkové kancléřky v Pekingu, plánované na srpen a během snídání již jednou krátce zmíněné. Bylo by prý dobré, kdybychom již před samotnou událostí vyřešili některé problémy. Německo by přece mohlo učinit více v otázce udělení statusu tržní ekonomiky a zrušení zbrojního embarga EU. Pozorují prý také stále bližší kontakty německých vědců a politiků se zástupci Tchaj-wanu a mají obavy, protože představitelce ujgurského sdružení, které je „výhodoturkestánskou teroristickou organizací“, bylo uděleno vízum do Německa. Za pozváním na snídani a připojeným „objasněním“ se samozřejmě skrývalo očekávání, že vše pře-

dám Spolkovému kancléřství, které státní návštěvu připravovalo. V tu chvíli jsem se cítil jako adresát legendárního čínského umění vedení státu a současně jsem sledoval ono historické břímě, jež čínští politici dodnes pocítují na svých bedrech a které trvale určuje jejich smysl pro sebeúctu a chování.

Velká minulost

„Říše středu“ se může ohlédnout za 3500 lety hrdé historie, za císařstvím čítajícím 25 dynastií, z nichž některé přetrvaly i staletí, např. dynastie Čching, která roku 1644 vystřídala dynastii Ming (od roku 1368) a skončila teprve rokem 1912. V této historické době Čína důvěřovala atraktivitě své civilizace a považovala se za říši, která spojuje „vše pod nebesy“. Mnohé další země uznávaly zvláštní postavení čínského císaře, což dávaly najevo tributem, odevzdávaným spíše na symbolické rovině v podobě loajality. Pouze na okraji čínského všehomíra bylo možné identifikovat národy, jež se císaři nechtěly poklonit a které získaly označení „barbaři“. Zvláštní pozici v této souvislosti zaujímal Japonsko, jež mělo samo císaře a velkému sousedovi se nepodřizovalo jednoznačně.

Své jedinečné světové postavení ztratila „Říše středu“ až v 19. století, v krvavém střetu se Západem a Japonskem. Evropští obchodníci s čajem a hedvábím se zdráhali přijmout přísná čínská pravidla a sami vznášeli požadavky. V první opiové válce uštědřila Velká Británie čínské říši vojenskou porážku, vynutila si konec protekcionismu a povolení obchodu s drogami, který v Číně přivedl do roku 1880 20 milionů osob k závislosti na drogách. V japonsko-čínské válce v letech 1894–1895 musela Čína přiznat svou vojenskou zaostalost a akceptovat potupnou porážku. Vynucená abdikace posledního „dětského císaře“ počátkem roku 1912 takřka symbolicky vyjadřuje začátek nové éry. Návrat k lesku staré říše s jejími univerzalistickými nároky byl nerealistický. Čína byla náhle „normální zemí“, jež v konkurenci s rozvinutými západními státy neprokázala dostatečnou sílu. Cesta k vlastní konkurenceschopnosti a k opětovné pozici globálně uznávané moci byla dlouhá a bylo nut-

né ji teprve nalézt. V historické paměti ale utkvěla vzpomínka, kdo že to přišel zvenčí, pokořil zemi „nerovnými smlouvami“ a přivodil konec čínského vesmíru.

Existovaly různé názory na to, jak dohnat náskok západních konkurentů v modernizaci. Vydát se na cestu reforem a vzít si snad za příklad nenáviděné Japonsko? Mohla by nutnou modernizaci postrčit nacionalistická strategie, jež by sjednotila celou zemi? Nebo si vzít za příklad ruský experiment s říjnovou revolucí z roku 1917 jako takovou zkratku k cíli jménem obnovený světový význam? Nakonec, jak víme, se po mnoha a mnoha hádkách a bojích prosadila poslední varianta. Čínští komunisté, kteří stranu založili v roce 1921, stanuli před stejným dilematem jako jejich ruští soudruzi: Teoreticky byl vývojovým předpokladem úspěšné proletářské revoluce rozvinutý kapitalismus. Tento předpoklad chyběl stejně v Rusku jako v Číně. Zatímco bolševici našli legitimizaci v co nejrychlejším přechodu ke světové revoluci, spolubojovníci Mao Ce-tunga prohlásili neexistenci tříd v Číně jednoduše za výhodu úspěšné socialistické revoluce.

Po vyhlášení lidové republiky 1. října 1949 se ukázalo, že to nebude tak snadné. Revoluce jako prostředek k dohnání ostatních si vyžádal enormní oběti. Maova politika „velkého skoku vpřed“ způsobila v letech 1959 až 1961 katastrofální hladomor, který si vyžádal až 45 milionů životů – zejména v důsledku nucené kolektivizace, jež vedla k dramatickému poklesu zemědělské produkce. Už roku 1957 stanovil Mao cíl dosáhnout do patnácti let výrobní úroveň Velké Británie – a to zřejmě ospravedlňovalo veškeré oběti. „Velká proletářská kulturní revoluce“ byla na Západě příležitostným předmětem obdivu coby exotický plod asijského komunismu – teror Rudých gard, zaměřený hlavně proti establishmentu a inteligenci, ale stál přes 400 000 lidských životů. Po Maově smrti roku 1978 nastoupila hluboká změna vyznačující se politikou reforem a otevírání se světu a spojená se jménem Maova nástupce Tenga Siao-pchinga. Lidové komuny byly rozděleny na soukromé pozemky, státní moc decentralizována, přes zemi se přehnala vlna privatizace a hospodářství se otevřelo investicím ze zahraničí.

Po masakru na náměstí Nebeského klidu roku 1989 se mnozí obávali, že čínské vedení stočí politiku opět opačným směrem. Oba předchůdci Si Ťin-pchinga, tedy prezidenti a předsedové strany Ťiang Ce-min (1993–2003) a Chu Ťin-tchao (2003–2013), nakonec zůstali více či méně na politické linii Tenga Siao-pchinga. Generální tajemník komunistické strany zvolený roku 2012 a (od roku 2013) prezident Si Ťin-pching shrnul celý vývoj od roku 1949 slovy: Dosáhl-li Mao pro Čínu samostatnosti a Teng blahobytu, on ji opět posílí.

Šance, že slibu dokáže dostát, v současnosti nevypadá špatně. Čína se dnes prezentuje jako druhá nejsilnější ekonomika světa, jako nejúspěšnější exportní země, jako finančně nejsilnější investor a někdy i obávaný kupec firem, k tomu se přidává druhá nejsilnější armáda na světě. Je hrdá, že výrazně pokročila v překonávání chudoby zděděné z Maových dob. Ještě roku 1981 čítala 800 milionů chudých. Pojem chudoba přitom znamená, že člověk musí vyjít s částkou nižší než 1,2 dolaru na den. Roku 2017 bylo takových osob už jen 43 milionů a do roku 2021 by měl být problém zcela vyřešen.

Si a „čínský sen“

Devatenáctý stranický sjezd Komunistické strany Číny v říjnu 2017 potvrdil a rozšířil moc hlavy strany a státu Si Ťin-pchinga, jenž byl do svých aktuálních funkcí zvolen předcházejícím stranickým sjezdem roku 2012. Všech 2287 delegátů komunistické strany, největší strany světa čítající 90 milionů členů, se schází ve Velké hale lidu jen každých pět let, aby vyslechlo zprávy vedení. Schvaluje složení ústředního výboru o 200 členech, z nějž pak vychází 25členné politbyro, a nakonec bere na vědomí složení nejvyššího mocenského orgánu strany, *Stálého výboru* o sedmi členech. Na 19. sjezdu bylo představeno pět nových členů tohoto grémia, protože opětovně nastoupili pouze Si Ťin-pching a premiér Li Kche-čchiang. Sestava *Stálého výboru* pravidelně vzbuzuje řadu spekulací a prognóz. Pozorovatelé jsou si jisti, že se v případě pěti nových čelných zástupců jedná o Si Ťin-pchingovy stoupence a že podle nového složení nelze usuzovat na možného Si Ťin-pchingova nástupce. Věk

nováčků je již tak pokročilý, že pro kandidaturu na vrcholné pozice při 20. sjezdu roku 2022 nepřipadají v úvahu. Okamžitě se začalo spekulovat, zda úřadující předseda strany i státu, sám ročník 1953, jenž by měl roku 2022 odstoupit, přece jen nesměřuje k třetímu volebnímu období do roku 2027. Komunistická strana Číny vznesla 25. února 2018 návrh, aby bylo omezení na dvě volební období pro Si Ťin-pchinga zrušeno a ústava patřičným způsobem změněna, což se mezitím skutečně stalo.

Delegáti Si Ťin-pchingovi na sjezdu v březnu 2018 v Pekingu každopádně přiznali zvláštní status, když do stranických stanov zahrnuli jeho „myšlenkový odkaz pro novou éru socialismu čínského typu“. Srovnatelného uznání na úrovni normativní linie stranické politiky se dosud dostalo pouze „myšlenkám“ Mao Ce-tunga a Tenga Siao-pchinga, a Si se tím blíží jejich výšinám. Má to nejen význam pro programovou historii Komunistické strany Číny, ale také velmi praktický důsledek v otázce politické moci: Kdo bude v budoucnu kritizovat nebo zpochybňovat Si Ťin-pchingovu politiku, musí se mít na pozoru, aby se neprovinil proti stranickým stanovám. Redaktoři *Economistu* to možná měli na paměti, když v říjnu 2017 prohlásili Si Ťin-pchinga „nejmocnějším mužem světa“.

Cestu na vrchol si Si nevydláždil pouze vzestupem v rámci komunistické strany. Zastává také funkci předsedy Ústřední vojenské komise a funkci vrchního velitele armády. Ve vojsku mu významně kryje záda jeho žena Pcheng Li-jüan, populární zpěvačka šlágrů, která nastoupila vojenskou službu již v 18 letech, v armádě získala hudební vzdělání a vystoupala až na pozici generálky hudebního sboru Lidové osvobozené armády. Mezi stranickými kádry je nepříliš populární, ba dokonce obávaná Siova dlouholetá kampaň proti korupci, úplatnosti a protežování v úřadě. Generální tajemník si z kampaně vedené *Ústřední disciplinární komisí* ukoval ostrý meč, jenž lze použít i proti jeho oponentům a kritikům. Pod Siovým vládním vedením bylo do července 2017 kvůli podezření z korupce trestně stíháno na 1,3 milionu straníků.

Si Ťin-pching ale symbolizuje především jednu zvláštnost čínské politiky, a tou je myšlení a plánování v dlouhodobém horizontu, kde následuje

příkladu Tenga Siao-pchinga. Už roku 2015 zahájil ctižádostivý projekt *Made in China 2025*, vyhlášený v květnu toho roku premiérem Lim Kche-čchiangem. Ústřední myšlenkou při tom je: Čína má opustit svou dosavadní roli „dílny světa“ a země se má etablovat jako jeden z vůdčích světových průmyslových států. Konkrétně jde o jakousi čínskou technologickou revoluci se zaměřením na robotiku, elektromobilitu a zdravotnickou technologii, srovnatelnou s programy, které v Německu vystupují pod značkou „Industrie 4.0“. Projekt má pokračovat i po roce 2025 s cílem dosáhnout již roku 2035 úrovně Japonska a Německa a do magického roku 2049 (sto let výročí lidové republiky) převzít celosvětové vedení v high-tech sektoru.

Made in China 2025 je považován za dílčí projekt Si Ťin-pchingovy hlavní ideologie *čínského snu* kterou nová hlava strany a státu neustále představuje a propaguje v bezpočtu prezentací již od začátku svého úřadu. V centru tohoto politického programu se nachází znovuzrození velkého čínského národa po dvou stech letech útlaku a ponížení. Čínský výraz pro tuto obrodu zní „fusing“ a patrně není náhodou, že toto jméno zdobí také nejnovější vysokorychlostní vlak čínských drah *CRRC* (China Railway Rolling Stock Corporation), mimochodem největších na světě – přestože představa, že Čína bude vstríc budoucnosti svištět rychlostí 400 km za hodinu, může zůstat v říši snů. *Čínský sen* zahrnuje celou paletu cílů: opětovný rozmach národa, rozvoj směrem k nejnovější ekonomice světa, vytvoření silné střední třídy, překonání propasti mezi chudými a bohatými pomocí spravedlivě rozděleného bohatství, ochrana, potažmo obnova zdravého životního prostředí, vymýcení zla korupce a klientelismu.

To se má podařit v několika etapách a do roku 2049 má vzniknout moderní, socialistická mocnost „s vedoucím vlivem na světové dění“. „Socialismus čínského typu“ má pak ohlásit novou éru historie lidstva a umožnit Číně, nejbohatšímu národu na Zemi, aby vedla svět.

Zní to silně. Uvedme již nyní: *Čínský sen* chce, zdá se, překonat cíl multipolárního světového řádu a nárokuje si globální vedení, byť zatím jako vzdálený cíl na konci třicetiletého programu. Nesmíme

však přehlížet, jak gigantický je úkol udržet pohromadě zemi s brzy již 1,4 miliardy obyvatel. Hromadí se v ní obrovské problémy. Rozdíly v blahobytu mezi vysoce průmyslovými aglomeracemi na východním pobřeží a venkovským západem dosáhly nebezpečné podoby. Veřejnost zaměstnává téma nespravedlivě rozděleného bohatství. V Číně existuje přes 280 milionů migrujících dělníků (třetina všech pracujících), kterým se dostává špatné mzdy a špatného zacházení, z nichž je méně než pětina pojištěna pro případ nemoci nebo má nárok na důchod, kteří musejí všude vykonávat špinavou práci a bez nichž by se gigantický růst měst neobešel – kteří ale současně představují neustálé nebezpečí společenských nepokojů. Trvalý úkol představuje také stabilizace Autonomní oblasti Sin-tiang, která se nachází na západním chudinském pásu a v níž žijí zčásti nepokojné menšiny Ujgurů, Mongolů a Tibeťanů – region, kde neustále dochází k násilným střetnutím a teroristickým útokům. Téma životního prostředí dohání čínskou společnost stále častěji i v běžném životě, což nemusíte vysvětlovat někomu, kdo jednou na vlastní kůži zažil smog v Peking.

Na tomto základě nelze odporovat historikovi Kaii Vogelsangovi, když konstatuje, že základním problémem Číny zůstává udržení „řádu v heterogenní společnosti“. Konfuciánská tradice se svým ideálem „harmonické společnosti“ tady sama nic nezmuže. Čínské vedení to v dobách Si Ťin-pchinga zkouší dvojí cestou. *Čínský sen* je zasazen do boje o znovuzrození národa a vzestup země na úroveň globálního vůdce, jenž je plánován do poloviny století. To má posílit sebeúctu národa a zajistit soudržnost, nestačí však trvale vyrovnávat disharmonii mezi městem a venkovem, centrem a periferií, chudými a bohatými. Za tímto účelem musí vedení následovat neustálý diktát vysokého hospodářského růstu a organizovat extrémně náročné procesy přerozdělování. Je třeba otevřít nové trhy pro čínskou ekonomiku trpící v zásadě nadprodukcí, současně musejí ale být určité části domácí produkce chráněny před dosud silnější konkurencí. Tak se mohlo stát, že Si Ťin-pching v lednu 2017 na *Světovém ekonomickém fóru* v Davosu vystupoval jako zapálený obhájce volného obchodu a současně vědomě přijímá roli protihráče americké politiky Donalda Trumpa, přitom

ve vlastní zemi uplatňuje zcela protekcionistické praktiky.

Rušivý faktor občanské společnosti

Právě proto, že soudržnost země je nadále nedokonalá a může i selhat, pojí se čínský ekonomický a politický rozmach s narůstajícími represemi uvnitř země. Vedení potírá liberální směr a stále silněji omezuje akční rádius občanské společnosti. Kritičtí novináři, občanskoprávní aktivisté, nezávislí blogeři, nonkonformní nevládní organizace musejí sebrat hodně odvahy – nezdá se, že by jim bylo neřídko, že jsou jejich mluvčí umlčovány nebo posílány do vězení. Zákon z dubna 2016 o kontrole nevládních organizací blokuje možnost jejich financování ze zahraničních zdrojů, což již mnoho těchto institucí donutilo ukončit činnost. Je to ostatně zákon, který silně připomíná ruskou cestu, ukotvenou v „zákoně o agentech“ z roku 2015. Vládne přísná mediální a internetová cenzura a stav lidských práv se v posledních letech značně zhoršil. V současnosti je zdokonalován sledovací systém, jenž má v budoucnu dělit čínskou společnost na dobré a špatné občany. Data o chování jedince se mají shromažďovat ze všech myslitelných zdrojů: ze sociálních sítí, finančních údajů, informací veřejných databází, ze záznamů 20 milionů sledovacích kamer instalovaných na veřejných místech a z informací o sociálním chování. „Bodový systém sociálního kreditu“ se má do roku 2020 rozvinout natolik, že každý občan bude moci mít vlastní individuální hodnocení. Dodržování dopravních předpisů, přátelské chování k druhým, dobrovolná práce, včasné placení účtů, žádná kritika vlády – to vše mají být hodnotící kritéria. Kredit pak rozhodne o tom, zda člověk uspěje v žádosti o pracovní místo, zda dostane úvěr nebo mu bude uděleno studijní místo nebo jestli dostane výhodné jízdenky či letenky. Tento „orwellovský záměr“ usnadňuje fakt, že v Číně existuje jen pár internetových poskytovatelů a až 900 milionů Číňanů používá mobilní komunikační službu WeChat, s níž lze vyřídít prakticky všechny myslitelné každodenní úkoly od chatování přes nakupování až po objednání k lékaři. Toto obrovské množství dat lze vyhodnotit s pomocí big data a umělé inteligence v některé z budovaných centrálních databází, už proto, že Čína je ve-

doucí mocností v technice rozpoznávání obličejů, kterou stále rozšiřují.

Jednotlivé lidskoprávní případy opakovaně vytvářejí napětí mezi Čínou a Západem. Typickým příkladem je čínský disident a nositel Nobelovy ceny míru za rok 2010 Liou Siao-po. Po tragédii na náměstí Nebeského klidu roku 1989 se neustále zasazoval za demokracii a lidská práva v zemi a kvůli tomu strávil ve vězení celkem pět let. Roku 2008 podepsal spolu s dalšími 300 intelektuály *Chartu 08* vyslovující se pro „svobodný, demokratický a ústavní stát“. V roce 2009 byl za „podrývání státní moci“ opět odsouzen, tentokrát na jedenáct let. V červenci 2017 zemřel v nemocnici po těžké nemoci poté, co čínské vedení zakázalo jeho léčbu v zahraničí. Případ vyvolal celosvětové pozdvižení, protože upozornil na neúprosné pronásledování, s nímž v Číně musejí počítat kritici režimu.

Kdo v Číně bojuje za demokracii, naráží nově na hráz nepochopení: V roce 2015 započalo nové politické hnutí, v jehož rámci vedení prohlásilo zemi „největší demokracií světa“. Za tímto označením se skrývá nárok Číny určovat si, co znamená „demokracie čínského typu“. Definice se vědomě odvrací od západního chápání demokracie, která se neobejde bez plurality politických stran a konkurenčních voleb. Peking proti němu staví princip meritokratického výběru. V době Si Ťin-pchinga sice v Číně proběhly diskuze o demokratických reformách, které vedly k určitým formám participativní a konzultativní demokracie. Pak ale vznikla nová definice demokratické legitimacy. Rozhodující je v ní výsledek vládnoucí praxe: Pokud vláda dosahuje stability, sociální spravedlnosti, růstu a blahobytu, a tím zastává zájmy lidí, legitimuje sama sebe. „Dobrá vláda“ nalézá podporu, dokud je úspěšná, a vyřazuje tak ze hry pluralitní systém stran. I zde nalezneme paralelu s Ruskem. Mnou popsaná neviditelná společenská smlouva mezi Vladimírem Putinem a etablovanými středními vrstvami fungovala do roku 2012 na principu: My ti nebudeme mluvit do tvé politiky, dokud poroste blahobyt a dokud ty, v tomto chápání, budeš ztělesňovat „dobrou vládu“.

Čínskému vedení se podařilo získat si pro toto nové chápání čínské demokracie přijetí v široké

veřejnosti. Mnoho Číňanů si myslí, že žije v demokracii, a tlak požadovat podle západního vzoru více politických svobod a pluralitní systém je spíše zdrženlivý a omezený. V předvečer 19. sjezdu v říjnu 2017 zveřejnila čínská tisková agentura Sin-chua článek s názvem *Osvícená demokracie zastíňuje Západ*. Konstatovalo se v něm, že Čína „rozhodně nemá zapotřebí importovat neúspěšné stranické systémy jiných zemí“. Si Ťin-pching je symbolem myšlení v dlouhodobém horizontu i v ideologické oblasti. Jeho předchůdci vyvedli Čínu z dvousetleté potupy a poroby Západem a Japonskem. Jeho „myšlenkový odkaz pro novou éru socialismu čínského typu“ vytváří nové sebevědomí a obrňuje čínskou politiku před kritikou zvenčí po vzoru hesla: My jsme demokracie vlastního typu a vaše kritické poučky o údajných nedostacích tady nepotřebujeme. Záleží na politickém výsledku, a ten máme. Vědomí, že zformovali vlastní model demokracie, pomáhá i při konsolidování moci uvnitř státu. Kdo pochybuje o novém čínském pojetí demokracie, staví se na stranu kritiků zvenčí, a tím se automaticky izoluje. Navíc se nechová vlastenecky. Postavení největší demokracie si totiž pro sebe nárokuje i velká sousední Indie – která je jednoznačně i globálně-politickým konkurentem. Pro společenské proudy kritizující režim to nejsou dobré časy.

Na významu získává i další aspekt tohoto nového čínského pojetí, když už uvažujeme o vzniku nového světového řádu. Požadavek rovnocennosti či dokonce nadřazenosti vlastního meritokratického modelu demokracie tomu západnímu jde ruku v ruce s varováním před nekritickým přejímáním „univerzálních hodnot“. Ty jsou formované západně a tím sledují západní zájmy, navíc jsou produktem oné historické západní mocnosti, kterou chce přece Čína překonat. Dnešní Čína si nárokuje právo definovat si vlastní normy a principy a zdráhá se nadále přijímat kánon univerzálně platných hodnot. Nebo jinak řečeno: Čína chce odteď pravidla psát, ne je přejímat. Blízkost s ruskými ambicemi, které chtějí upřednostňovat vlastní „tradiční ruské hodnoty“ před univerzálně platnými pravidly a principy a považovat se za strážce pořádku ve světovém systému, v němž si mezi sebou konkurují různé civilizace, je nepřehlédnutelná. Obě tyto posilující mocnosti jsou stále sebevědomější

a jsou si jisté, že dokážou své vlastní zájmy ochránit lépe bez světové civilizaci vycházející ze společných a ujednaných hodnot a pravidel.

Nová hedvábná stezka

Stát, který chce být nadregionálním strážcem pořádku, by měl mít představu i o tom, jak uplatnit svůj vliv za hranicemi. Jinak řečeno: Měl by mít strategii. V září 2013 cestoval nový předseda státu a strany Si Ťin-pching po sousedních středoasijských státech a v Astaně, hlavním městě Kazachstánu, pronesl projev, jenž vzbudil značný ohlas. Oznámil, že Čína v budoucnu vybuduje *Ekonomický pás hedvábné stezky* (Silk Road Economic Belt). V říjnu téhož roku Si navštívil konferenci APEC, Asijsko-pacifického hospodářského společenství o 21 členských státech a se sídlem v Singapuru, aby tam svou vizi doplnil a oznámil plán *námořní hedvábné stezky 21. století*.

Už volba názvu se zdá být dobrá. *Nová hedvábná stezka* navazuje na historickou hedvábnou stezku a snaží se pojmut všechny pozitivní vzpomínky a naděje, které se s její historií pojí kulturně i ekonomicky. Stará hedvábná stezka byla gigantickou sítí cest a stezek pro karavany, na nichž kupci směňovali zboží mezi Orientem a Západem. Z Číny putovalo do Evropy nejen hedvábí, ale také koření, kožešiny, porcelán a jadeit, opačným směrem pak zlato, stříbro, drahé kamení, sklo a vlna. Z Číny se po hedvábné stezce prý do Evropy přes arabské státy dostal i papír a černý stělný prach. Z tehdejšího hlavního města Číny Si-anu to bylo do levantských přístavů ve východním Středomoří přes 6400 kilometrů, a to tím nejtěžším terénem, vyprahlými pouštěmi od oázy k oáze a přes horské průsmyky ve výšce několika tisíc metrů. Kmeny, které převážely transporty většinou na hřbetě velbloudů, byly jakýmsi překupníky zajišťujícími vždy jen určitý úsek cesty, nikoliv kompletní vzdálenost. A neexistovala pouze jedna cesta, ale rozvětvená síť s mnoha odbočkami a alternativními cestami.

Docházelo však – a tím je *stará hedvábná stezka* tak fascinující – nejen k výměně zboží, ale také kultur. Lidé se dozvídali o jiných tradicích, filozofiích, náboženstvích, a ty se po hedvábné stezce

šířily. Tímto způsobem se do Číny a Japonska dostal z Indie buddhismus, ale síť se využívala i při šíření křesťanství, nestoriánství, manicheismu a islámu. Tyto rozsáhlé kontakty mezi Východem a Západem fungovaly téměř přes jeden a půl tisíciletí – od tzv. oficiálního „zahájení“ v roce 115 př. Kr. do konce 13. století, kdy Marco Polo v letech 1273–1274 podnikl svou slavnou cestu do Číny. Pak už cesty nebyly dost bezpečné a lodní přeprava obchodních společností dodávala zboží spolehlivěji, rychleji a levněji.

Nepřekvapí, že *stará hedvábná stezka* utkvěla ve vzpomínkách tak pozitivně. Zajistila rozsáhlé propojení mezi Orientem a Západem, a přitom spojila se světem bezpočet zemí, které neměly přístup ke světovým mořím. Když se v roce 1991 rozpadl Sovětský svaz a vzniklo patnáct nových států, pět středoasijských republik Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Turkmenistán a Tádžikistán záhy zjistilo, že musí zajistit propojení s okolním světem po nových přepravních koridorech. Vznikla téměř glorifikovaná vzpomínka na historii *staré hedvábné stezky* a v určité době vydal každý prezident těchto pěti států alespoň jednu knihu na téma „hedvábná stezka“. Není tedy náhodou, že si Si Ťin-pching vybral v září 2013 pro oznámení *nové hedvábné stezky* kazašské hlavní město Astanu – jistě věděl, že kazašský prezident Nursultan Nazarbajev je nejzapálenějším zastáncem nápadů na hedvábnou stezku v celé Střední Asii. Čínskému prezidentovi ale také bylo samozřejmě známo, že Spojené státy zahájily už roku 2011 iniciativu *New Silk Road*, která si kladla za cíl hlavně stabilizovat situaci v Afghánistánu. Ústředním projektem této iniciativy byl plynovod propojující Turkmenistán, Afghánistán, Pákistán a Indii (TAPI) s objemem investic 10 miliard dolarů, jehož realizace ale vázla. Brzy se mělo ukázat, že čínské představy o *nové hedvábné stezce* se pohybují ve zcela jiných výšinách.

To, co Si ohlásil ve dvou krocích, tedy jedna *nová hedvábná stezka* na zemi a jedna na moři, se brzy spojilo a dostalo nový oficiální název *Jeden pás, jedna cesta* (One Belt, One Road, OBOR). Ale ani tato značka nevydržela dlouho, protože neodpovídala realitě iniciativy hedvábné stezky, která se rozhodně neomezovala na „jednu“ cestu na zemi

a jednu na moři, ale – podle historického vzoru – počítala s celou sítí cest. Ve výsledku se pak celý program jmenoval *Iniciativa pásu a cesty* (Road and Belt Initiative, RBI).

Jádro čínské iniciativy hedvábné stezky spočívá v ochotě nabídnout v partnerských zemích masivní investice do infrastruktury – do cest, mostů, tunelů, železničních tratí, letišť, námořních přístavů a dálkového potrubí. Tyto investice na šesti různých „koridorech“ mají především připravit půdu pro rychlou, spolehlivou a výkonnou směnu zboží – mezi Čínou, Střední Asií, Ruskem a Evropou až po baltské přístavy, z Číny přes Střední Asii a Perský záliv do Středomořího moře, z Číny přes jihovýchodní a jižní Asii k Indickému oceánu, z Číny do Pákistánu, na prodloužení cesty z Bangladéše přes Čínu a Indii do Barmy (BCIM), z Číny přes Mongolsko do Ruska a nakonec po přímém koridoru z Číny do Evropy, vystupujícím také pod názvem *Euroasijský pevninský most*.

Při pohledu na systém koridorů na mapě zjistíme, že svým rozsahem snese srovnání se sítí *staré hedvábné stezky*. Počáteční koridory přitom nepředstavují žádné geografické hranice celého programu hedvábné stezky. V průběhu vývoje iniciativy přijalo čínskou nabídku přes 70 zemí, mezi nimi i některé z Afriky a Latinské Ameriky.

Peking může na obou kontinentech navázat na působivé úspěchy v minulém desetiletí. Čína platí za největšího investora a obchodního partnera Afriky už od roku 2009. Objem obchodu dosáhl roku 2016 výše 300 miliard dolarů, čímž se od roku 2006 zdesetinásobil. Od roku 2005 investovala Čína na africkém kontinentě 66 miliard dolarů a při tom údajně vytvořila přes 130 000 pracovních míst. Za tím se skrývá přístup, který v tomto světadílu nevidí pouze dodavatele nerostných surovin a příjemce rozvojové pomoci, ale uznává ho jako plnohodnotného obchodního partnera a také s ním tak jedná. Obdobně to platí i pro Latinskou Ameriku, kde také stačilo deset let, aby se čínské obchody vyšvihly prakticky z nuly na objem 200 miliard dolarů. Pro Argentinu, Chile, Brazílii a Peru se Čína stala do roku 2017 nejdůležitějším partnerem, zároveň ale také investovala přes 110 miliard dolarů. Je poučné srovnat tato čísla s rozvojem

obchodu mezi Evropou a Čínou: Mezi lety 2007 a 2016 vzrostl jeho objem z 306 na 515 miliard eur. Tento průběh každopádně upevnil pověst čínských aktivit na obou kontinentech a připravil půdu pro pozitivní přijetí nabídek na hedvábnou stezku.

Tato *nová hedvábná stezka* dosahuje transkontinentálních, ba dokonce globálních rozměrů, přičemž významnou roli hraje Střední Asie, zapojená do třech ze šesti koridorů. Celkový koncept nepřichází z čistého nebe, nýbrž navazuje na předcházející koncepční a strategickou práci. *Nová hedvábná stezka* spadá nepochybně do oblasti praktické implementace Si Ťin-pchingova dlouhodobého cíle na dosažení *čínské snu* a řadí se k politickému konceptu *Čínského postupu na Západ* (Si Ťin), pečlivě připravovaného směřování čínské politiky, v němž hrál zvláštní roli děkan pekingské Školy mezinárodních studií Wang Ťi-s', zejména svým článkem *Marching Westwards: The Rebalancing of China's Geostrategy* z října 2012.

Důvodem vzniku této strategie jsou nadále existenční zájmy Číny, jak již byly zčásti zmíněny. Otevření se Západu spolu s lepšími možnostmi obchodu díky investicím do dopravní infrastruktury v blízkých i vzdálených sousedních zemích má napomoci zmírnit nebezpečné rozdíly v blahobytu mezi východem a západem země a stabilizovat situaci v neklidné provincii Sin-ťiang. Otevření nových trhů pro export čínského spotřebního zboží a investice do infrastruktury v partnerských zemích mají ale navíc poskytnout odpověď na nadprodukcí v samotné Číně, jež vládne i v oblasti oceli a cementu, a pomoci ve velkém úkolu udržet roční hospodářský růst na šesti až sedmi procentech, bez něž – a o tom je vedení v Pekingu pevně přesvědčeno – nelze udržet trvalou stabilitu země. U některých destinací jde Pekingu také o zajištění nenahraditelných surovin.

Si Ťin-pching láká ve své *Iniciativě pásu a cesty* tím, že Čína ve vztahu s kooperujícími partnery směřuje k win-win situaci. Jistě existují případy, kde je to tímto způsobem chápáno. Třeba když země Střední Asie méně obdařené přírodním bohatstvím náhle získají železniční spojení, které urychlí přepravu zboží a napojí zemi na transkontinentální

trasy, pak z toho budou tyto země těžit – zaplatí ale také určitou cenu. Trhy se musejí otevřít levné čínské produkci, jíž dokáže sotva kdo konkurovat. Popřípadě bude nutné vzít si dlouhodobé půjčky a samozřejmě budou země konfrontovány s rostoucím politickým vlivem Říše středu. Přidáme-li k tomu informaci, že všechny velké čínské investice se uskutečňují zásadně za použití stavebního materiálu a pracovních sil z Číny, pak se ze zdánlivé win-win nabídky stává často spíše přístup „China first“. A to v partnerských zemích příležitostně vede k nevoli veřejnosti, či dokonce k odporu vůči spolupráci s Pekingem.

Koupený vliv

To, že druhá největší ekonomika světa, která samu sebe pojímá jako ochránce pořádku, využívá projekt hedvábné stezky také k tomu, aby změnila dosavadní strukturu světového řádu, lze vidět na nástrojích financování, které Peking v této souvislosti vytvořil. Má zde nepochybně vzniknout paralelní struktura k západně orientovaným a Západem kontrolovaným brettonwoodským organizacím, tedy k *Mezinárodnímu měnovému fondu* a *Světové bance* a dále k *Asijské rozvojové bance* založené roku 1966 a mající sídlo v Manile. Začalo to v červenci 2014 *Novou rozvojovou bankou* (New Development Bank, NDB) se sídlem v Šanghaji, kterou založily někdejší země rozvíjejících se trhů Brazílie, Rusko, Čína, Indie a Jihoafrická republika, jejichž spolupráce ve formátu BRICS má svůj počátek v roce 2006. NDB propůjčuje každému z pěti členských států jeden hlas a poskytuje úvěry o objemu 50 miliard dolarů s dalšími 100 miliardami na rizikových fondech. Bezprostředně v souvislosti s projektem hedvábné stezky následovalo v prosinci 2014 založení *Fondu hedvábné stezky* se vstupním kapitálem 40 miliard dolarů coby státního investičního fondu speciálně k financování infrastrukturních projektů programu *hedvábné stezky*. A o rok později, v prosinci 2015, se otevřely dveře *Asijské infrastrukturní investiční banky* (AIIB) s kapitálem ve výši 100 miliard dolarů a sídlem v Pekingu – jako nepřehlédnutelná konkurence k *Asijské rozvojové bance* (ADB) existující od roku 1966 a sídlící v Manile, která pracuje s 67 členskými státy a kapitálem ve výši 142 miliard

dolarů (2016). Je zajímavé, že mezi 57 zakládajícími státy AIIB lze nalézt i Indii a z Evropy pak Velkou Británii, Francii, Německo a Itálii, zatímco Spojené státy si nejen drží odstup, ale také vyjádřily nevoli nad zapojením evropských partnerů.

V kontextu *nové hedvábné stezky* lze tedy identifikovat dva vektory čínské politiky. Objem programu ospravedlňuje větší preventivní opatření až po zakládání nových mezinárodních finančních institucí. Koneckonců Si Ťin-pching na velké pekingské konferenci k hedvábné stezce v květnu 2017, již se zúčastnilo přes 70 zemí a 29 čelných představitelů států a vlád, opět potvrdil, že programu mají být poskytnuty prostředky v celkovém objemu 900 miliard dolarů – to jsou výšiny, jež je třeba vztahovat k čínským devizovým rezervám o téměř třech bilionech dolarů. Peking se však díky síti NDB, AIIB a *Fondu hedvábné stezky* současně víceméně osamostatňuje od MMF, *Světové banky* a ADB, tedy Západem ovládané globální a regionální finanční struktury, a při tom obratně, ale bez velkého povyku využívá značně rozšířenou kritiku brettonwoodských institucí a nevoli nad jejich politikou. Čínský postup při budování nového multipolárního světového řádu je zde jasně zřetelný: Stadium plánů a ideologických vyjádření je již dávno uzavřeno, nyní dochází ke konkrétní politické, ale hlavně mocenskopolitické realizaci dlouhodobého programu. Tomuto plánu nelze upřít velikost.

Cílovým regionem této politiky usilující o spolupráci a vliv je také Evropská unie. Při realizaci politiky hedvábné stezky a jejích nákladných investic do infrastruktury se Peking vyhýbá veškerému multilaterálnímu přístupu a každý projekt obyčejně domlouvá bilaterálně s danou partnerskou zemí. Výjimku tvoří tzv. *Formát 16+1*, zahájený roku 2012, který čínské vedení využívá, aby prostřednictvím nástrojů obsažených ve strategii hedvábné stezky rozšířilo své hospodářské vztahy s 16 evropskými státy. Do této skupiny spadá jedenáct členských států EU z oblasti středovýchodní a jihovýchodní Evropy (Polsko, Maďarsko, Česká republika, Slovensko, pobaltské země Estonsko, Lotyšsko a Litva a dále Rumunsko, Bulharsko, Slovinsko a Chorvatsko) a pět západobalkánských států Srbsko, Černá hora, Makedonie, Bosna a Hercegovina a Albánie (tedy všechny kromě Kosova), které

jsou všechny kandidátskými zeměmi EU. Těmto zemím se Čína nabízí jako hospodářský partner a investor, a to hlavně v souvislosti s poklesem finančních prostředků EU v pozdním důsledku ekonomické a finanční krize z let 2008/2010 a dalších očekávaných omezení rozpočtu po dokončení Brexitu.

Každoročně se koná jakýsi summit této skupiny. V listopadu 2017 byl hostitelem maďarský premiér Victor Orbán, který v Budapešti přivítal 14 ze 16 kolegů premiérů a čínského předsedu vlády Lia Kche-čchianga. Tuto spolupráci zapáleně podporuje kromě Polska také Orbánovo Maďarsko. To se ukazuje být vedle Polska mimořádně zapáleným podporovatelem této spolupráce. Budapešť vidí ve formátu 16+1 šanci pro maďarskou politiku „otevírání se Východu“, která byla ohlášena roku 2014. Ta má ukazovat politické a ekonomické alternativy ke kooperaci v rámci a s EU, která v Polsku a Maďarsku od určité doby neprobíhá zcela bezproblémově. Imponují jim čínské hospodářské úspěchy a čínský potenciál, přistupují na tichou dohodu nevměšovat se do vnitropolitických problémů partnerů a zdržet se veškerých káravě vztyčených ukazováčků. To Pekingu umožňuje spolupracovat s každým autokratickým režimem nehledě na vlastní přístup k lidským a občanským právům. A částečně považují ve zmíněných zemích postup Pekingu proti kultuře liberální demokracie za přinejmenším sympatický.

Maďarsku se červený koberec rozvinutý pro hosty z Asie vyplatil. Bylo uzavřeno jedenáct investičních dohod o celkovém objemu tří miliard eur a poté, co čínská banka zajistila úvěrem 85 procent nákladů z 1,8 miliard eur, otevřely se reálné vyhlídky na vytouženou modernizaci železniční trati mezi Budapeští a Bělehradem. Teď už jen vyjasnit, jak sladit evropské směrnice při zadávání projektů s běžnými postupy Číny při realizaci takto velkých počínů.

Čína ale nevyužívá pouze možností formátu 16+1. Ve svých snahách uchytit se v jihovýchodní Evropě a pokročit s „balkánskou hedvábnou stezkou“ Peking pro partnera Řecko – který ani není členem klubu šestnáctky – vyhradil klíčovou pozici. Už roku 2014 povýšil čínský premiér problémové

dítě EU na „bránu do Evropy“. Zvláštní roli při tom hraje přístav Pireus, který si Čína vybrala jako jeden z cílových bodů transkontinentálního transportního koridoru *nové hedvábné stezky*. Roku 2016 získala čínská společnost Cosco (Chinese Ocean Shipping Company) 51 procent přístavu za tehdejších 280 milionů eur a od té doby jeho význam neustále roste, takže se Pireus dnes řadí k deseti nejdůležitějším přístavům Evropy a působí jako ekonomický magnet pro celý region. Tento úspěch vzbuzuje naděje samozřejmě i jinde. A otevírá dveře.

Dalšího strategického partnera pro jihovýchodní Evropu vidí Čína v Srbsku a láká velkými investicemi do silniční a železniční sítě. Roku 2017 odpadla v bilaterální dohodě vízová povinnost pro Srby a Číňany. Počet subjektů těžících z čínského postupu do střední, východní a jihovýchodní Evropy roste, a tím roste i ochota brát politické ohledy na čínské zájmy. Řecko tak v červnu 2017 v ženevské Radě pro lidská práva OSN zablokovalo prohlášení EU, které kritizovalo čínskou lidskoprávní politiku. A téhož léta narazilo prohlášení EU, které označilo pekingské nároky v Jihočínském moři za neslučitelné s mezinárodním právem, na odpor Maďarska a dalších členských států. V rámci EU se již delší dobu diskutuje, zda není při citlivých investicích a skupování firem zahraničními subjekty zapotřebí kontrolní screeningový mechanismus, ale i zde se čínští partneři v Evropě obávají nežádoucích omezení a varují před „protekcionsmem“.

Mezitím už téma objevila média a nechybí alarmující titulky a varování před „branami dokořán“ a pokusu o „rozdělení Evropy“. Nutná se ale zdá být především střízlivá analýza. Čínská politika *nové hedvábné stezky* už do Evropy dávno dorazila. Využívá slabin, problémů a interních konfliktů v EU, zejména ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě, činí atraktivní nabídky, vytváří závislost a získává politický vliv. A je plánovaná dlouhodobě, staví na trpělivosti a politické udržitelnosti. V krátkodobém horizontu se nezmění, protože tvoří součást *čínského snu* o novém světovém řádu, v němž Čína povstane na úroveň nejbohatší a nejvlivnější světové velmoci. Tato politika se místy setkává i s obzornými mechanismy a může posílit regionální

rozštěpení. To, co se děje například v jihovýchodní Evropě, a obzvláště pak v západobalkánském regionu, si žádá nejvyšší pozornost: Zde na sebe narážejí zcela rozdílné snahy o politický vliv, kromě čínských také ruské, turecké a arabské. Evropská unie to má vše na očích a výzvy chápe. Dosud však chybí odsouhlasený politický koncept, jak na čínské představy o novém světovém řádu reagovat. To bude třeba ještě dále rozvést.

Odpověď Moskvy

Dynamika pekingské *Iniciativy pásu a cesty* ale nevyzývá na souboj pouze EU. Na tuto geopoliticky pojatou ofenzívu, která se pranic nezajímá o ruské nároky na určitou zónu vlivu a vede nejdůležitější „koridory“ Střední Asii už z geografických důvodů, musela najít odpověď i Moskva. Dva z pěti středoasijských sousedů, Kazachstán a Kyrgyzstán, sice patří do Putinovy *Euroasijské hospodářské unie* (EAHU), ale s miliardovými investicemi do infrastruktury, které nabízí Si Ťin-pching, nedokázala a nedokáže držet Moskva krok. Nejpozději od roku 2012 převýšily čínské obchodní aktivity ve Střední Asii ty ruské.

Prezident Putin ale odpověď našel, a ta zní *Větší euroasijské partnerství*. Už roku 2015 uzavřely Peking a Moskva dohodu o užší spolupráci mezi *Iniciativou pásu a cesty* a EAHU. Ruský prezident ale nadále propaguje spojení všech větších kolektivních systémů v Asii ve smyslu *Greater Eurasia*. Mají se přidat další partneři: kromě ASEAN, sdružení deseti jihoasijských států se sídlem v Jakartě, i SCO (Shanghai Cooperation Organisation), největší bezpečnostní organizace v Asii zahrnující Čínu, Rusko, čtyři středoasijské státy jako Indie a Pákistán. Ruská politika si slibuje, že dokáže pro EAHU zachovat funkci určitého zprostředkovatele mezi Asií a Evropou. To má být signálem pro EU: My zprostředkujeme obchodní kontakty s čínskou iniciativou hedvábné stezky a s Asií vůbec. Čínské vyjádření, zda tuto myšlenku podporují, není známo. Chybí i ohledně Putinových představ *Většího euroasijského partnerství*, které opět předložil na summitu k hedvábné stezce v květnu 2017 hned na dvou vystoupeních. Nelze přehlédnout, že zde jde o jakousi „strategii obejmutí“ silnějšího

slabším. Čína ukazuje nejen zmíněnými aktivitami ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě, ale také jinde, že dokáže postupovat vpřed i bez ruské podpory.

To však oběma státům nebrání spolupracovat v otázce budoucího světového řádu, a to na základě jejich společného zájmu, jímž je ukončení éry americké hegemonie a dominance západních hodnotových představ a zahájení nového, post-západního období z pozice strážce pořádku v multipolárním světě. Bude při tom hrát důležitou roli, jak se zachovají Spojené státy a zda skutečně uvolní na vytvoření takové post-západní globální struktury dostatek místa.

Rival Indie

Je smysluplné obrátit na tomto místě pozornost k další důležité mocnosti v regionu, která v politice *Pásu a cesty* rovněž spatřuje výzvu, a tou je Indie. Existují samozřejmě oblasti, v nichž Čína a Indie spolupracují. Oba státy se zapojily do formátu BRICS a roku 2017 vstoupila Indie spolu s Pákistánem do velkého šanghajského bezpečnostního svazu SCO. V dnešní době už Čína povýšila na nejdůležitějšího obchodního partnera Indie. Dillí se účastní AIB, ale premiér Módí se vyhýbá jakémukoliv zapojení do *nové hedvábné stezky* a Si Ťin-pchingova velkého výstupu na summitu v Pekingu v květnu 2017 se demonstrativně nezúčastnil. Bilaterální vztahy jsou totiž zásadním způsobem zatížené: Vzpomínka na prohranou válku o hranice z roku 1962 je v Indii dodnes bolestivá. Incidenty na tzv. *Linii faktické kontroly* (Line of Actual Control, LAC) neustále připomínají nevyřešenou otázku 3500 kilometrů dlouhé hranice mezi oběma státy. Od čínsko-indické války v roce 1962 je území v Himálaji sporné. A s nedůvěrou pohlíží v Dillí na úzkou spolupráci Pekingu s úhlavním nepřítelem Indie Pákistánem. Čína posiluje kooperaci s Islámbádem projektem *China-Pakistan Economic Corridor* (CPEC) a chce do něj v následujících letech investovat přes 60 milionů dolarů, současně se rozšiřuje pákistánský přístav Gwádar pro potřeby námořní hedvábné stezky (která se zde kříží s pozemní stezkou) stejně jako Hambantota na Srí Lance a pomocí investičních příslibů v Bangla-

děši (38 miliard), na Srí Lance (14 miliard) a v Nepálu (8 miliard) chce Peking „strategii perlového náhrdelníku“ v následujících letech rozšířit svůj vliv v celé Jižní Asii.

Indie spatřuje v dynamice čínské iniciativy hedvábné stezky nejen výzvu, ale také doslova obklíčení a ohrožení. Na zahájení podobně rozsáhlé ofenzívy vlastní zdroje nestačí. Indický premiér Naréndra Módí oznámil při nástupu do úřadu roku 2014, pár měsíců po ohlášení *nové hedvábné stezky*, na setkání *Jihoasijského sdružení pro regionální spolupráci* (SAARC) politiku *Neighbourhood first*, její působení má však zatím jen skromné výsledky. Indie se nově může opřít o *Mezinárodní dopravní koridor Sever – Jih* (INSTC), který se plánoval už od roku 2000 a počátkem roku 2018 mohl být konečně využit: jeho trasa vede přes íránský přístav Čáhbahár a Ázerbájdžán do Ruska a značně usnadní přepravu indického zboží do Afghánistánu a do Ruské federace a také obchod se Střední Asií, a při tom obejde dosavadní pákistánskou blokádu.

Nic z toho ale nebude mít takový dopad jako čínská politika hedvábné stezky. Indii proto nezbyde nic jiného, než se obrátit na východ a najít si spojence pro zahrazení pekingských ambicí tam. Za partnera se nabízejí Spojené státy, Japonsko a Austrálie. I Japonsko je nuceno se změněným poměrům přizpůsobit. Důvěra v tradiční ochrannou funkci Spojených států mizí spolu s nevypočitatelností Trumpovy administrativy, která se navíc

stáhla z *Transpacifického partnerství* (TPP). A Japonsko má v závodě s Čínou zkrátka horší karty. Při vývozu vysokorychlostních vlaků je Japonsko konfrontováno s čínskými státními firmami, které pracují s dumpingovými cenami a za nimiž se skrývají prostě nevyčerpatelné rezervy. A stejně se to má i s dalšími oblastmi obchodu. V bezpečnostní politice existují šance na silnější spolupráci s Indií a Austrálií. Ale pokud jde o dynamiku *Si Ťin-pchingovy nové hedvábné stezky*, nezbyvá Tokiu nic jiného než přistoupit na větší spolupráci s Čínou.

Indie, Japonsko, Austrálie a USA se roku 2007 už jednou spojily v *Quadrilateral Security Dialogue*, kterému se někdy říká zkrátka *Quad* a jež někteří s přílišným nadšením oslavovali jako budoucí „NATO Asie“. Hned o rok později se ale Austrálie ze čtyřky stáhla, načež už o *Quad* nebylo prakticky slyšet. Dokud se v listopadu 2017 nesešel na okraji summitu ASEAN v Manile americký prezident Trump s předsedy vlády Indie, Japonska a Austrálie, aby se poradil o možném oživení *Quad*. Donald Trump se sice distancuje, kde jen může, od politiky svého předchůdce Baracka Obamy, který bral vzestup Číny vždy velmi vážně a roku 2011 zareagoval rozhodnutím provést strategický obrat směrem k Asii (tzv. *Pivot to Asia*). Pokud jde ale o Čínu, nevybočuje nový prezident nijak zvlášť z linie odmítaného předchůdce. Pro vývoj budoucího světového řádu ale bude mít rozhodující význam, co se v zahraniční politice Spojených států vše změnilo nebo ještě změní.

Z němčiny přeložila Zuzana Schwarzová

III.

USA: Svět Donalda Trumpa

V březnu 1998 jsem ze své tehdejší funkce předsedy podvýboru pro odzbrojování a kontrolu zbrojení Německého spolkového sněmu vedl týden rozhovory ve Washingtonu: s kolegy z ACDA (Arms Control and Disarmament Agency) a poslanci a senátory z Kongresu. Běžně jsem na podobné rozhovory do Spojených států odlétal v létě, po konci zasedání, ale rok 1998 byl v Německu rokem volebním, proto jsem svou návštěvu tentokrát přeložil na dřívější dobu. O několik dní dříve, 1. března, Gerhard Schröder jednoznačně zvítězil v zemských volbách v Dolním Sasku se 47,9 procenta a nárůstem hlasů o 3,6 procenta a okamžitě byl vyhlášen kandidátem sociálnědemokratické SPD na kancléře.

Moji američtí kolegové si na setkáních ze zdvořilosti vždy patnáct až dvacet minut vyslechli mé žádosti z oblasti kontroly zbrojení, ale déle to nevydrželi. I ve Státech se rozneslo, že éra Helmuta Kohla může po šestnácti letech vlády volebním rokem 1998 dospět ke konci. Co se pak může stát v mezinárodní politice, bude-li v Německu dost hlasů pro koalici sociálních demokratů se zelenými? A kdo to vůbec je, ten Joschka Fischer, o němž se mluví jako o možném ministru zahraničí? S čím mají partneři Německa počítat? S vystoupením Bonnu (který byl tehdy ještě sídlem německé vlády) z NATO?

Měl jsem co dělat, abych tyto otázky zodpověděl, jak jsem jen uměl nejlépe, a při tom získal důvěru pro tuto novou možnou koalici v Německu. Tehdy jsem ještě nemohl tušit, že krátce po volbách 27. září se německá politika skutečně bude muset zabývat „alianční otázkou“. Šlo o ultimátum NATO vyslovené srbskému prezidentu Miloševićovi, aby okamžitě zastavil masové vyhánění kosovských Albánců, ultimátum, jež by v případě nedodržení nutně vedlo k válce, což se pak bohužel skutečně stalo. Všem členům Spolkového sněmu, kteří o tom tehdy museli rozhodovat, bylo samozřejmě jasné, co by to znamenalo, kdyby prvním krokem nové většiny v parlamentu bylo zpochybnění solidarity uvnitř aliance.

Z tohoto zážitku jsem si odnesl, že budoucnost NATO tehdy pro americkou politiku hrála zásadní roli a že se politickému chování nejdůležitějšího spojence, Německa, včetně jednajících představitelů (Joschka Fischer si ostatně záhy vybudoval vysloveně dobré, na důvěře založené vztahy s americkou kolegyní Madeleine Albright) dostávalo obrovské pozornosti. Od roku 1998 se toho v americké politice změnilo mnoho. To, co jsem tehdy zažíval, by dnes bylo jen stěží myslitelné.

Měnící se světový řád

Rozhodnutí Spojených států vstoupit v prosinci 1941 do války s Japonskem a Německou říší a americký příspěvek do roku 1945 k poražení Hitlerova Německa katapultovaly USA po konci druhé světové války do role světové velmoci. Vítězné mocnosti Amerika, Francie, Velká Británie, Sovětský svaz a Čína získaly při založení *Spojených národů* zvláštní status jako jediní *stálí členové* Rady bezpečnosti. Kromě toho se jim dostalo zvláštního privilegia, práva veto. Ve spojení se zvláštním postavením jediných právoplatných a uznávaných atomových mocností jim to dávalo faktický nárok na nepostižitelnost. *P5* (Permanent Five) mohla v nejdůležitější světové organizaci zabránit jakémukoliv rozhodnutí namířenému proti sobě, proti vlastním zájmům nebo proti svým chráněncům. Z těchto počátků globálního poválečného uspořádání pak se začátkem studené války vznikl bipolární světový řád, který lze takto nazývat, protože hlavní role hrály supervelmoci USA a Sovětský svaz. Vedly vyzbrojené mezistátní svazy – na jedné straně západní alianci, na druhé „východní blok“ – a konfrontace mezi dvěma bloky vydržela po 40 let, mezi lety 1949 a 1989. Jaderný pat vedl k vzájemnému odstrašování, docházelo ke konfliktům, napjatým situacím a incidentům, ale ve zpětném ohledu lze pro tato čtyři desetiletí konstatovat mimořádnou stabilitu, kterou výstižně vystihuje termín studená válka. Obě strany se pustily do závodu mezi dvěma systémy, který probíhal se vsí tvrdostí a z nějž mohl vzejít pouze jeden vítěz.

V letech 1989 až 1991 se geopolitická mapa od základu proměnila. Soudržnost v sovětském impériu

se rozpadla, pád berlínské zdi ohlásil konec NDR, a na závěr skončil jak Sovětský svaz, tak východní aliance Varšavské smlouvy. Západ spolu s vůdčí mocností USA se považoval za vítěze v konkurenci dvou systémů, s patřičnými pocity triumfu. Zdálo se, že se otevírá cesta unipolárnímu světovému řádu s „nepostradatelnou“ supervelmocí USA na jeho vrcholu a *Pax Americana*, který učiní západní hodnoty a pravidla závazným základem lidského soužití na celém světě. Americký politolog Francis Fukuyama dokonce v roce 1992 identifikoval spolu s absolutním prosazením liberální demokracie a tržní ekonomiky „konec dějin“. Ostatní to povzbudilo ve shromažďování „mírových dividend“ a USA se musely potýkat nanejvýš s některými nepodřadnými *zlotřilými státy* (rogue states).

Opojení z vítězství systému vydrželo asi deset let. Pak přišlo 11. září 2001 a odhalilo zranitelnost jedině a nepostradatelné světové velmoci. Washington cítil povinnost obnovit respekt ke své světové roli vojenskými prostředky a vyhlásil válku *Ose zla*. Vypadalo to, že rychlé vojenské úspěchy v Afghánistánu a potom roku 2003 v Iráku dokázaly ohrožený *Pax Americana* obnovit.

Ale nefungovalo to ani vojensky ani politicky. Část evropských států vypověděla Americe poslušnost už při válce v Iráku a od roku 2003 pak v konfliktu o iránský atomový program vsadila na vyjednávací strategii, která po dvanácti letech skutečně vedla k úspěchu. Vojenská účast v Afghánistánu a v Iráku se protahovala a byla ztrátová. Vnitropoliticky se George W. Bush mohl sice po dvě volební období od roku 2000 do roku 2008 spoléhat na podporu své *War on Terrorism*, ale intervenční politika nakonec stále více ztrácel podporu. Z euforie devadesátých let už nic nezbylo.

Barack Obama nepopulární vojenské intervence v Iráku (2011) a v Afghánistánu (2014) významně omezil a dal americké globální politice nový směr. Svůj zájem zaměřil na zdánlivě nezadržitelný vzestup Číny – pozorovaný se vzrůstajícími obavami. Jeho odpověď zněla *Pivot to Asia*, spolu s pokusem učinit z Ameriky pacifickou mocnost. K tomu patřilo také sedmileté zápolení (do konce roku 2015) o *Transpacifické partnerství* (TPP), jehož

dvanáct partnerských zemí mělo tvořit protiváhu k Číně. Barack Obama se rád považoval za „prvního pacifického prezidenta“. I přes politický příklon k tomuto světovému regionu však nedokázal zabránit tomu, aby se jeho období v úřadě z geopolitického hlediska spojovalo s částečným ústupem Spojených států z globální odpovědnosti.

Obamovo dědictví

Shrňme ještě jednou, k čemu přišel 45. americký prezident Donald Trump 20. ledna 2017, když nastoupil do úřadu. Otázka, zda skutečně existovala *Obamova doktrína* (jak tvrdil časopis *The Atlantic*, duben 2016) coby uzavřený politický systém, může zůstat otevřena. Obama samozřejmě hleděl i na veřejné mínění a možná si chtěl svými rozhodnutími zajistit v učebnicích dějepisu pozici „mírového prezidenta“. Hlavně ale bilancoval, vyvozoval důsledky z chybného vývoje a stanovoval nové politické priority.

Hned na počátku svého volebního období se odvážil tzv. *resetem* nového politického startu s Ruskem. Nejdůležitějším plodem krátkého jara ve vztazích mezi oběma mocnostmi byla smlouva *New Start* z roku 2010, která předpokládá redukcí jaderných hlavic během sedmi let z 2000 na 1550 a snížení počtu nosičů z 1600 na polovinu. V programovém projevu v Káhiře v červnu 2009 učinil americký prezident zástupcům umírněného politického islámu nabídku míru a dal najevo, že pochopil problematiku politiky, která vnucuje jiným zemím vlastní systém vládnutí, a při tom dokonce používá sílu zbraní. Obama se chtěl za každou cenu vyhnout dalším politickým rizikům na Blízkém východě a nechtěl se zaplést do konfliktu v Sýrii. Největším úspěchem mírové politiky jeho vlády, vybojovaným společným dvanáctiletým úsilím s Evropou, byla jaderná dohoda s Íránem z července 2015. Důležitý signál ale Obama vyslal i normalizací vztahů s Kubou, která vyústila v červenci 2015 obnovením diplomatických vztahů a v březnu 2016 pak státní návštěvou amerického prezidenta v Havaně. Totéž platí pro pařížskou klimatickou dohodu z roku 2015, která po souběžné ratifikaci oběma celosvětově největšími klimatickými hříšníky USA a Čínou v září 2016 natolik

postoupila, že mohla 4. listopadu 2016 vstoupit v platnost.

Barack Obama ovšem nebyl úspěšný ve všech případech a jeho politické řazení priorit ho místy přivedla i do potíží. Cíl zrušit tábor Guantánamo minul. Jeho příklon k Asii byl prozíravý, ale pokus přehradit čínské snahy o hegemonii se ukázal být málo úspěšným. Peking sleduje své územní nároky v Jihočínském a Východočínském moři bez přerušení od roku 2010, na čemž nedokázala nic změnit ani námořní přítomnost USA. Státy jako *strategický partner Indie*, spojenci Japonsko, Jižní Korea, Filipíny a Vietnam hledají u Washingtonu ochranu, dosud se ale nedočkaly žádné závazné podpory.

Nejproblematičtější byla politika Obamovy administrativy v konfliktu v Sýrii. Prezident chtěl vykonávat politický vliv, ale za každou cenu se vyhnout nové vojenské intervenci v islámské zemi. V létě 2012 syrskému prezidentovi Assadovi stanovil jasnou hranici, kterou byly chemické zbraně. Když k tomu o rok později skutečně došlo, váhala hlava Bílého domu s uplatněním svých hrozeb, čímž si vysloužila kritiku. Nakonec pro Obamu našel východisko Vladimír Putin prostřednictvím společné dohody o zničení všech syrských chemických zbraní. Obama se svého nevměšování do syrského konfliktu držel i nadále a americké zbraně byly používány pouze v boji proti pozicím Islámského státu. Naproti tomu Rusko zasáhlo v Sýrii vojensky v září 2015, oficiálně výhradně proti islamistickým teroristům, ve skutečnosti ale s efektem záchrany vojensky ohroženého Assadova režimu, který opět vsází na vojenské vítězství v této neskutečně kruté občanské a zástupné válce spojené s obrovskými ztrátami. Prezident Putin v rámci příprav na ruské prezidentské volby v březnu 2018 projevil viditelnou ruskou snahu o mír, společně s Íránem a Tureckem jako partnery, například koncem ledna 2018 to byl *Kongres syrského národního dialogu* v Soči s více než 1600 účastníky a stovkami novinářů. Američané se omezili na roli pozorovatelů. Není sporu, i to patří k politického odkazu Obamovy administrativy.

Toto kritické zhodnocení by mělo zažehnat veškeré nebezpečí zkreslujícího pohledu na meziná-

rodní politiku Obamovy doby. Je však třeba říci, že v jejím dědictvím lze najít přístupy, jejichž pokračování je důležité a záslužné – jak pro Spojené státy, tak pro světové společenství. Barack Obama bral vážně globální výzvy a chopil se v klimatické politice odpovědnosti coby globálního strážce pořádku. Identifikoval rizika překonané politiky vojenských intervencí svého předchůdce a vyvodil dávno nutné důsledky v podobě ústupu z Iráku a Afghánistánu. Přihlásil se nejen ke *Global Zero* v jaderném odzbrojení, ale také vyjednal smlouvu *New Start* s Moskvou, která předpokládá další redukci strategických nosičů jaderných zbraní. Nejen z tohoto důvodu obdržel roku 2009 Nobelovu cenu za mír. Mír a uvolňování vztahů sledoval Obama i v politice vůči Íránu a Kubě.

Jeho vztah k ruské politice se postupem doby stále zhoršoval. V konfliktu na Ukrajině vyhovovalo jeho zájmům, že zodpovědnost při hledání politického řešení převzaly po vzoru normandského formátu dva evropské státy a nepřesunuly ji na Ameriku. To mu poskytlo prostor pro soustředění na priority v pacifické oblasti, Obamovu nejdůležitější reakci na budování nového světového řádu a vzestup Číny. Kontinuita vytváří v zahraniční politice důvěru. Nový prezident nemusel být srozuměn se vším a nemusel chtít ve všem pokračovat. Ale v některých tématech by to bylo snadno představitelné, či dokonce žádoucí.

Odklon od dosavadní linie

Dopadlo to jinak. V osobě Donalda Trumpa ovládl Bílý dům kandidát, který využil rozšířenou nespokojenost s politickým establishmentem ve Washingtonu. Je pozoruhodné, jak se miliardáři, magnátovi na poli nemovitostí a úspěšnému televiznímu baviči podařilo věrohodně vystavit svou kampaň proti elitám, ke kterým bezpochyby patří. Pomohlo mu při tom, že se v politice skutečně řadil k outsiderům. Důležitý díl jeho voličů tvoří bílá vrstva, která se považuje za poraženou v procesu globalizace. Nikdo nemůže popřít, že globalizace opírající se o neoliberální koncepty a tzv. *washingtonský konsenzus* spolu se svými nástroji Světovou bankou a MMF celosvětově přispěl k růstu. Ale stejně tak nelze ignorovat, že z něj neteží

všichni stejně. Nejlépe se to podařilo dobře vzdělaným elitám z horních vrstev, které se dokázaly přizpůsobit požadavkům globalizované ekonomiky na mobilitu. Na straně poražených se ocitli ti méně vzdělaní, méně flexibilní, často průmyslovými strukturálními změnami zasažení dělníci. Rozdíl v blahobytu mezi *modrými* a *bílými límečky* se v posledních letech zvětšil. Je lákavé se této nepravděpodobnosti politicky chopit a vyčítat úspěšným elitám, že svého bohatství dosáhli na úkor pracujících. Těmto svodům nepodlehli pouze Donald Trump. Bez uvedeného pokřivení mezinárodního systému, které vedlo na mezinárodní i národní scéně k větším rozdílům mezi bohatými a chudými a mezi těmi, kteří ze systému těží, a těmi, kdo zůstali na půl cesty, nelze beze zbytku vysvětlit ani fenomén pravicového populismu a jeho rozšířeného politického úspěchu.

V Trumpově případě jde ale o specifickou anomálii. Poté, co zafungovalo jeho tažení proti establishmentu, ho personalizoval. Když Trump stanul v *Oválné pracovně*, zaměřil celou svou zlost s až násilným zapálením proti všemu, co vybudoval Barack Obama a co mu přenechal jako odkaz. Na prvním místě stojí vypovězení pařížské klimatické dohody v červnu 2017 – oznámené s „okamžitou platností“, přestože smlouva počítá s výpovědní lhůtou do listopadu 2020. Washington se tak v důležité globální výzvě staví jako jediná země stranou a sám se izoluje. To bylo patrné například na summitu *One Planet*, na který zval francouzský prezident Emmanuel Macron v prosinci 2017 do francouzského hlavního města k příležitosti druhého výročí pařížské dohody. Sešlo se 50 hlav států a 4000 účastníků z celého světa – i američtí zástupci. A ukázalo se, že kromě početných obcí, regionů a institucí občanské společnosti se ke klimatickým cílům přehlásilo také 38 amerických států, které představují 80 procent amerických obyvatel. Prezident Trump tedy v tažení proti pařížské smlouvě počítá s rozštěpením americké společnosti.

Na druhém místě Trumpovy dekonstrukce Obamova odkazu se nachází rozhodnost, s níž odstoupil od jaderné dohody s Íránem, která byla podepsána v červenci 2015 po dvanáctiletém úsilí a do níž se kromě USA zapojily také Francie, Velká

Británie, Rusko, Čína a Německo. Donald Trump ji shazuje coby „nejhorší dohodu všech dob“, aniž pro to dokázal přednést přesvědčivé argumenty. Za obět této politiky škrtání padlo již zmíněné *Transpacifické partnerství* (TPP), ke kterému se Obama připojil v únoru 2016 po sedmiletém vyjednávání spolu s dalšími jedenácti zeměmi (Austrálií, Brunejí, Chile, Japonskem, Kanadou, Malajsií, Mexikem, Novým Zélandem, Peru, Singapurem a Vietnámem). TPP představovalo nejdůležitější pilíř politiky *Pivot to Asia* a mělo snížit ekonomickou závislost těchto zemí na Číně. Americký prezident stáhl podpis svého předchůdce hned čtvrtý den v úřadu, 23. ledna 2017. Tento krok skutečně nelze vysvětlit jinak než antiobamovským reflexem. Trump totiž jinak považuje Čínu za konkurenta, kterému vyčítá neférové jednání v obchodní politice a manipulace s měnou. Jaký smysl by pak mělo vypovídat obchodní partnerství dvanácti států, které jsou všechny konfrontovány se stejnými výzvami danými ofenzivní politikou Pekingu?

Pro doplnění ještě informace, že krátce před Vánoci 2017 se vynořily zprávy od amerického ministerstva zahraničí o změně politiky na Ukrajině. Americká vláda je prý nyní ochotná dodávat ukrajinské vládě i „letální“, tedy smrtící zbraně. Na veřejnosti se proslýchají i zvěsti o moderních protitankových raketách (typ *Javelin*), nejprve ale úřady ujistily, že jde jen o to vybavit Ukrajinu „rozšířenými obrannými kapacitami“ a jedná se tudíž o „zcela defenzivní“ krok. Z mého pohledu ale o velmi nebezpečný krok. Protitankové zbraně lze stejně dobře využívat pro útočné i obranné účely. Téma „zbraně na Ukrajině“ není nové. Když se Evropská unie rozhodla pro vyloučení jakéhokoliv vojenského řešení ukrajinského konfliktu a pro převzetí zodpovědnosti za politické řešení prostřednictvím vyjednávání, bylo zapotřebí zajistit konsensus Západu. Po kontroverzních debatách v Americe se Barack Obama nakonec rozhodl odmítnout dodávání zbraní a podpořit evropské snahy o vyjednávání. Dokázaly přinejmenším zabránit rozšíření bojů, které si již vyžádaly přes 10 400 mrtvých, a zavázat protivníky v dohodě z Minsku z 12. února 2015 k příměří a stažení těžkých zbraní. Všechny západní snahy se od té doby soustředí na to, aby strany v konfliktu konečně přiměly k realizaci minských závazků, a to musí začít

skutečným dodržováním příměří. Musíme se ptát, čeho v tomto kontextu mají dosáhnout dodávky smrtících zbraní Ukrajině a jakému účelu mohou sloužit „rozšířené možnosti obrany“. V nejhorším případě povzbudí ukrajinské síly, které dohodu z Minsku odmítaly už od začátku a vyloučení vojenského řešení považují za chybu. Nakonec by to mohlo znamenat vítr do plachet hardlinerům na obou stranách, nebo dokonce dosud odmítané rozšíření bojů. Nelze se tedy divit, že novinky Trumpovy administrativy a její absolutní odklon od dosavadní platné politiky Baracka Obamy vyvolaly v Evropě velké obavy.

Donald Trump v neposlední řadě definitivně zvrátil ještě jedno Obamo velké přání. Zajatecký tábor Guantánamo, který v lednu 2018 čítal ještě 41 vězňů, má přetrvat. V projevu o stavu USA 31. ledna 2018 Trump prohlásil, že podepsal patřičný dekret. Tento krok ohlásil republikánský kandidát už ve volební kampani. Obama se osm let marně snažil o uzavření tábora, který je spojován s tamními metodami mučení při výsleších, které tím poškozují dobré jméno Spojených států ve světě.

Těchto pět obrátů odhaluje přímou cestu Donalda Trumpa od instrumentalizace hnutí proti establishmentu ve volební kampani přes personalizaci až po reflexivní dekonstrukci politiky jeho předchůdce Baracka Obamy. Těchto pět příkladů má jedno společné: Jde o odklon od dosavadní linie, o striktní odmítání. Vnucuje se představa bourací koule. Nezahajuje se nic nového, odkazujícího k budoucnosti. První rok v úřadě nového prezidenta charakterizovala politika rušení. Vyvstaly ale ještě další přístupy a motivy, na které je třeba se podívat blíže.

America First a dobré dohody

Trump v předvolebním boji používal hlavně dvě hesla: *America First* a *Make America great again*. Do obou vstupuje cosi jak potřeba opravy: Musí-li být americké zájmy na prvním místě, tak se dříve zanedbávaly. Pokud má být země opět skvělá, vyvíjela se špatně. A přesně tak jsou oba programové slogany míněny: Předchůdci nezastávali americké zájmy dostatečně silně, uzavírali špat-

né dohody a nepostupovali dostatečně energicky proti nepřátelům Ameriky. To se nyní musí změnit.

Jak princip *America First* vypadá na mezinárodní scéně, lze názorně vidět na příkladě vystupování Donalda Trumpa na *Mezinárodním ekonomickém fóru* v Davosu v lednu 2018. V předvečer svého projevu pojedl americký prezident s patnácti mezinárodními vůdčími osobnostmi, včetně deseti šéfů velkých koncernů. Trumpovi se určitě líbilo, jak je jednoho po druhém vyvolával a oni poslušně vychvalovali jeho daňovou reformu a pak podávali zprávu o svých investičních záměrech ve Spojených státech.

Dne 16. ledna pak následoval davoský projev před 1600 posluchači. Ti se nejdříve dozvěděli, že prezident je úspěšný ve svém cíli splnit Američanům jejich americký sen: „Sen o skvělé práci, jistém domově a lepším životě pro děti.“ Když jde o chválu vlastních kroků, Trump rozhodně neskrblí a přidává svou zálibu v superlativech. Sám již vytvořil 2,4 milionů pracovních míst. Optimismus drobných podnikatelů není pouze „velký“, ale „na vrcholu všech dob“. Nezaměstnanost Afroameričanů nejen citelně klesla, ona dosáhla nejnižší naměřené hodnoty vůbec. A pak přichází „prostá zpráva“, která se v obměněné podobě objeví ještě vícekrát: „Dosud nikdy nebyla ve Spojených státech lepší doba pro práci, stavbu, investice a růst.“ Prezident coby obchodní cestující a hlavní lobbyista americké ekonomiky, to je nedílná součást konceptu *America First*.

Ten, kdo investiční pobídku vyslyší, neprospívá pouze ekonomickým zájmům USA. Protože „America first does not mean America alone“ (nejcitovanější věta projevu): To má znamenat, že Amerika není proti volnému obchodu, ale dohody musejí sedět, musejí být fér a spočívat na vzájemnosti. A toho je nejlépe dosáhnout bilaterálními obchodními dohodami. Pokud jde o multilaterální instituce, Amerika je neodmítá, ale hlásá poselství, že nejvíce se dosáhne, „když svobodné, suverénní národy pracují na společných cílech a společných snech“. A společně, s většími investicemi do rozpočtů na obranu, je třeba ochránit svět před zlotřilými režimy jako je Severní Korea a Írán, před terorismem a „revizionistickými mocnostmi“, kterými

mají být Rusko a Čína. Trump zde mnohem umírněnějším tónem navázal na svůj výstup před Valným shromážděním OSN v září 2007, který mnozí pozorovatelé přirovnávali k dramatickému projevu ke stavu Spojených států George W. Bushe o ose zla z roku 2002 a v němž Trump hrozil úplným zničením Severní Koreji. Do textu projevu se dostalo ještě jedno nabádání: Cesta k úspěchu vede pouze „vyslyšením hlasu zapomenutých a reakcí na něj“.

Mnoho pozorovatelů podtrhovalo pobízející a vysvětlující prvky a to, že se prezident vyhnul drastickým a provokujícím formulacím jak v davoském projevu, tak v řeči ke stavu Spojených států o několik dní později, 30. ledna 2018. Možná, že používání čtecího zařízení má skutečně zklidňující účinky na výbuchy temperamentu, ignorujícího někdy všechny diplomatické ohledy. Ale i za závaznými formulacemi je patrné, jak se Donald Trump již po jednom roce ve funkci prezidenta upevnil ve svých programových liniích.

Byznysmen Donald Trump se naučil, jak uzavírat úspěšné dohody v podnikání. Tuto zkušenost přenáší na politiku. Ten, kdo je silný, uzavře nejlepší dohodu s jediným, méně silným protějškem. Chce-li se dobrat výsledku ve skupině, musí i jako silný hráč uzavírat kompromisy, to znamená akceptovat výsledky pod 100 procenty vlastních zájmů. To vysvětluje krátkou cestu od teorie *America First* k upřednostňování bilaterálnosti před multilaterálností. Princip multilaterálnosti spočívá v rovnováze mezi dáváním a braním. Obchodní dohody jako *NAFTA* a *TPP* a podobné potřebují často dlouhou přípravnou fázi, protože vyvážení zájmů si žádá čas a předpokládá ochotu ke kompromisům. U regionálních svazků a aliancí, jakou je třeba EU, se od účastníků žádá ještě něco jiného: částečné postoupení jejich svrchovaných práv. Jinak by mezinárodní unie nebyla akceschopná. Toto zřeknutí se práv je ale vždy nutné vysvětlovat, často není příliš populární a předpokládá jedno: totiž, že nakonec budou ze společných zájmů a obchodů profitovat všichni.

V tomto ohledu obsahuje výše citovaná neškodná Trumpova věta z davoského projevu, že se toho nejvíc dosáhne, když na společných cílech pracují svobodné a suverénní státy, skrytou rozbušku.

Kontext odhaluje, že svrchovanost států je zde využívána proti principu multilateralismu. Ke kritice multilaterálních organizací se tak rychle přidávají populistické tóny: Jak je to s rozdělením zátěže, neplatíme ve srovnání s jinými příliš mnoho, třeba v EU, NATO, v OSN? Téma, že spojenci Ameriky dávají na obranu příliš málo prostředků, nás zaměstnává již dlouho. Trump již prohlásil, že seškrtná americké příspěvky organizacím OSN.

V jednom místě svého projevu o stavu Spojených států se dostává ke konkrétní události na Valném shromáždění OSN. Dne 6. prosince 2017 americký prezident překvapivě oznámil, že uznává Jeruzalém hlavním městem Izraele a že do něj přesune americké velvyslanectví. O dvanáct dní později, 18. prosince, mohlo odsouzení tohoto rozhodnutí Radou bezpečnosti OSN zabránit už jen americké veto. Nato přijalo Valné shromáždění Spojených národů 21. prosince velkou většinou rezoluci, která vyjadřuje „hluboké politování“ nad tímto americkým rozhodnutím. Trump se k této události ve svém projevu vrací, konstatuje, že některé země, které se k rezoluci připojily, přijímají americkou pomoc v řádech miliard dolarů, pocházející od amerických daňových poplatníků, a oznamuje, že požádal Kongres, aby se postaral o zákonné opatření, které zajistí, aby „americké dolary na zahraniční pomoc vždy sloužily americkým zájmům a končily pouze v rukou přátel Ameriky“.

Podobné drakonické reakce na politickou neposlušnost zemí, které jsou odkázány na materiální pomoc zvenčí a na něž je třeba pohlížet jako na rozvojové partnerské země Spojených států, si mohou být jisty potleskem z publika. Tato událost ale ilustruje, jak to je s nadšením pro svrchovanost států. V praxi tohoto privilegia mohou požívat pouze silné státy, zatímco ty slabé rychle narazí na hranice své svobody, uskutečňovat vlastní politiku, pokud jsou odkázány na pomoc zvenčí a třeba jim je zatěžko správně pochopit dosah nové politiky *America First*.

Pokud světová velmoc Amerika činí z vlastní výhody nejvyšší maximum svého jednání a sází na to, že nejlepší dohody sklídí, když využije vlastní převahy vůči osamocenému slabšímu partnerovi, tedy v bilaterálním jednání, zatímco multilaterální

formát podle ní vede pouze k ústupkům a kompromisům na úkor Ameriky, pak to krátkodobě může přinést jednostranné úspěchy. Udržitelné stabilizace aktuální světové situace charakterizované početnými napjatými vztahy a nebezpečnými konflikty lze ale touto cestou dosáhnout jen stěží. Pokud Amerika u této politiky zůstane, nemůže vzniknout dostatek důvěry v její schopnost globální vlády z pozice světové mocnosti.

Proměnlivost jako typický znak

Část problému s nedostatkem důvěry vychází i z nevypočitatelnosti a proměnlivosti americké politiky pod Trumpovým vedením. Kdosi sestavil statistiku, podle níž kandidát Trump ve volebním boji změnil ve 23 tématech 140krát postoj. Informace, že tento kandidát považuje západní obranný svaz za „obsoletní“ a že zpochybnil garantovanou ochranu ze strany NATO, působila po dlouhou dobu značné znejistění, zejména ve východní Evropě, dokud nebyla v dubnu 2017 korigována. Zdálo se, že v otázce vojenských intervencí se Donald Trump připojí ke skeptické a sebekritické linii Baracka Obamy, a také ubezpečil, že doby americké role „světového policisty“ jsou pryč. Ale 6. dubna 2017 provedl vojenský útok na syrské vojenské letiště al-Šajrát poté, co syrský prezident Assad zabil v Chán Šajchúnu při útoku jedovatým plynem 74 civilistů. Trump také dlouho budil dojem, že pochopil destabilizující vliv *změny režimu*, podporované zvenčí, a podobné aktivity jasně odmítl. Ale když 28. prosince 2017 začaly pouliční protesty v Teheránu a dalších íránských městech, vešly ve známost Trumpovy tweety na podporu demonstrantů. Viceprezident Mike Pence využil 22. ledna 2018 svého vystoupení v izraelském parlamentu, aby se veřejně obrátil na íránský lid s následujícím poselstvím: „Jsme na vaší straně a brzy dosáhnete osvobození od režimu!“ Trump se k tomuto obratu sám přiznal v projevu o stavu Spojených států 30. ledna 2018 a vysvětlil: „Když íránský lid povstal proti zločincům své zkorumpované diktatury, nemlčel jsem. Amerika stojí na straně íránského lidu a jeho odvážného boje za svobodu.“ Dalo se předvídat, že tyto verbální intervence budou mít jen jeden efekt: Vládci v Teheránu v nich viděli potvrzení svého předpokladu, že protesty jsou řízeny ze

zahraničí, což brzy využili při úspěšném potlačení demonstrací.

Proměnlivost Trumpovy politiky se projevila obzvlášť v konfliktu se Severní Koreou. Vedení v Pchjongjangu už drahnou dobu provokuje ve stále kratších intervalech světovou veřejnost tím, že navzdory rezolucím OSN zakazujícím vývoj raket a jaderné techniky provádí patřičné testy. Do konce roku 2018 OSN odpověděla deseti rezolucemi, které uvalovaly na Severní Koreu stále přísnější sankce, ale v politice diktátora Kim Čong-una nedošlo ke změně. Svě kroky inscenuje jako konflikt se světovou mocností Amerikou, a tím nutí Washington k reakcím. Ty přišly, ale měnily se a měly velký rozptyl. Jednou Donald Trump hrozil preventivním vojenským útokem k odzbrojení protivníka, pak se snažil spojit s mocností, která s Pchjongjangem udržuje dosud nejbližší kontakty, s Čínou, až nakonec ohlásil ochotu k osobnímu setkání s Kim Čong-unem a dokonce připojil: „Bylo by mi ctí!“. Spor vyvrcholil novoročním projevem severokorejského prezidenta na přelomu let 2017/2018, v němž zopakoval své hrozby Spojeným státům a upozornil, že „tlačítko k jaderným zbraním“ se nachází neustále u něj na stole. Reakce amerického prezidenta podráždila velkou část světové veřejnosti. Trump totiž odpověděl, že má taky takové tlačítko, ale mnohem větší a mocnější než to Kimovo, a navíc skutečně funguje.

Není zapotřebí vysvětlovat, že tento razantní zlom, verbálně na úrovni hádek v mateřské školce, nepůsobil zrovna uklidňujícím dojmem. Konfrontace dvou politiků, kteří si pohrávají s tlačítkem spouštějícím jaderné zbraně, ještě posílila již tak rostoucí strach z jaderné války – i ve Spojených státech. Novoroční poselství „raketáka“, jak ho Donald Trump rád nazývá, naštěstí obsahovalo i nabídku přímých rozhovorů s Jižní Koreou, při nichž se mělo jednat o možnostech uvolňování napětí a otázce účasti severokorejských sportovců na zimních olympijských hrách v Pchjongčchangu v únoru 2018. Protože k rozhovorům skutečně došlo, a to dokonce s konkrétními výsledky, musíme konstatovat, že většina nadějí na omezení akutního nebezpečí jaderného konfliktu nepochází z okolí světových mocností, ale soustředí se na pokračování dialogu obou Korej, který vedl přinej-

menším k naplánování summitu v dubnu 2018. V rámci bilaterálního kontaktu v březnu 2018 pozval Kim Čong-un na summit, plánovaný na květen 2018, také amerického prezidenta.

Příklad Severní Korey ukazuje, jaké potíže má nová administrativa v přístupu k „nepřátelům“ Ameriky. Existuje jakýsi žebříček problémových států, na jejichž špici Donald Trump umísťuje Severní Koreu a Írán jako *zlotřilé státy* (rogue states). Na druhé příčce se nacházejí Rusko a Čína coby „revizionistické mocnosti“ (to má znamenat, že ignorují globální a regionální mírové uspořádání, pokoušejí se s hegemoniálním úmyslem rozšířit své zóny vlivu, a dokonce se nezalekají ani vynucených změn hranic), následované Venezuelou a Kubou, kde probíhají komunistické experimenty a jsou běžně porušována občanská a lidská práva. Pak přichází ještě jedna skupina států, u nichž stojí v popředí *bad deals*, špatné dohody, které je potřeba rozhodně korigovat: zde najdeme opět Čínu s 347 miliardami dolarů čistého zisku ze zahraničního obchodu v roce 2016, následovanou Německem s čistým ziskem 57,7 miliardy v obchodech s Amerikou za tentýž rok (Trump na setkání G7 na Sicílii v květnu 2017: „The Germans are bad, very bad.“) a Mexikem, protože láká nízkými mzdami řadu velkých koncernů, aby tam investovaly a budovaly výrobní závody, které z pohledu prezidenta patří do USA.

Stranickost namísto zprostředkování

Pokud se někdo upíše „naslouchání hlasu zapomenutých a reagováním na něj“, a to z dobrého důvodu, protože ho právě oni zvolili prezidentem, potřebuje „nepřátele“, aby jim mohl připsat odpovědnost za problémy. „Vinu“ nesou egoistické elity ve Washingtonu, „vinu“ nesou přistěhovalci z jihu, proto je nutné postavit zeď v Mexiku. „Vinu“ nese hlavně migrace z muslimských zemí, která snižuje bezpečí v Americe, a proto je potřeba ji zastavit, a „vinu“ nese jeho předchůdce Obama, který uzavřel všechny ty špatné dohody se státy, které ke Spojeným státům přistupují s nepochopením a nepřátelsky, což je také třeba změnit. V tomto případě vyvíjí vliv vnitřní politika na politiku mezinárodní, s výhledem na udržení moci.

Problém je, že je celá ta situace tak složitě zamotaná. Kdo chce kontrolovat konflikt se Severní Koreou a zažehnat nebezpečí jaderné války, bude muset dříve či později usednout k jednacímu stolu, možná se navrátit k šestistranným rozhovorům (2003–2006) s Japonskem, oběma Koreami, Ruskem a Čínou coby partnery Spojených států. A vsadí-li Spojené státy na tento přístup, budou potřebovat rozumnou spolupráci s Pekingem a Moskvou. Tomu v současné době stojí v cestě Trumpem živěný špatný vztah s oběma mocnostmi. Kandidát na prezidenta Trump se sice vyjadřoval s uznáním o politické průbojnosti Vladimíra Putina a sdělil svůj záměr normalizovat vztahy s Ruskem. Ale to se nemůže povést, dokud nebude definitivně vyřešena otázka spolupráce Trumpova volebního týmu s ruskými službami. V zápase o hegemonii na Středním východě mezi Saúdskou Arábií a Íránem Donald Trump, na rozdíl od svého předchůdce, zaujal jasný postoj na straně Rijádu, který stvrdil smlouvou na nákup zbraní v hodnotě přes 110 miliard dolarů. Od té doby už Washington v tom konfliktu, zodpovědném za hrůzy zástupných válek v Sýrii a Jemenu, nemůže hrát roli zprostředkovatele. Totéž platí i pro konflikt mezi Izraelem a Palestinci: Trumpovo rozhodnutí pro Jeruzalém vyřazuje Ameriku coby prostředníka v této napjaté situaci na dobu neurčitou, a tím zatím hasne naděje na oživení mírového procesu na Blízkém východě.

Světová velmoc Amerika vstoupila koncem prezidentského úřadu Baracka Obamy a nástupem Donalda Trumpa do nové fáze. Je příliš brzy soudit, co to znamená pro nový světový řád. Ale lze jmenovat určité tendence: Amerika prozatím zůstává vojensky a hospodářsky nejsilnější mocností světa, přestože v ekonomické oblasti jí už dýchá na krk Čína. Čína a Rusko, usilující o pozici tvůrců mezinárodního řádu, se nestrachují, že by jim Washington mohl zahradit cestu do vysněného multipolárního světového řádu. Vidí velkou mocnost, která má jiné priority. Jasná strategie na ustanovení světové společnosti směrem k novému a spravedlivějšímu světovému řádu není nikde v dohledu. Doktrína *America First* nanejvýš přichází s heslem, které říká, že co je dobré pro Ameriku, je dobré i pro ostatní – porostou-li Spojené státy, poroste a bude s nimi profitovat i celý

svět. To nikoho neprovokuje. Amerika zůstává z vlastního pohledu jedinečná a směřuje k velké lepší budoucnosti. S ní se ale nepojí globální řízení a už vůbec ne vůdcovská role při řešení globálních výzev. Naopak, na programu dne je zdržen-

livost, nebo dokonce vyklízení pozic. Z pohledu konkurentů se nikde neobjevuje překážka budoucího „post-západního řádu“. Zbývá vyřešit otázku, jakou roli bude v tomto kontextu hrát Evropa a Evropská unie.

Z němčiny přeložila Zuzana Schwarzová

VII.

Světový řád bez Západu? Výhled do budoucna

Náš svět se mění. A je měněn. Blíže jsme se věnovali nejdůležitějším aktérům, zajímali jsme se o jejich roli ve světovém dění, ale také o jejich intence, strategie a potenciál. Rusko, Čína, Spojené státy a Evropská unie nehrají ve světové politice roli jediného hráče, ale přesto je to role prozatím formující a důležitá. Tito *globální hráči* však mají rozdílné představy o budoucím světovém řádu a své roli na této cestě v budoucnu. Nahlédli jsme nejen do jejich plánů, ale i do jejich politických kroků. Očekávání Číny a Ruska, že v současné době vzniká nová multipolární světová struktura a že jim v ní připadne určitá role, působí realisticky. Jak ale bude vypadat rovnováha moci v tomto novém světovém řádu, záleží také na tom, jakým směrem se bude ubírat politický vývoj ve Spojených státech a Evropské unii. K tomu se přidává, že zbylé státy světa si o změnách udělají vlastní obrázek a budou na ně reagovat. Je to proces s otevřeným koncem.

Probíhá ale v politickém kontextu. Ve světě vládne stav, který vychází z různých minulých rozhodnutí a zkušeností. Pokud přijmeme často citovaný výraz „svět se vymkl z kloubů“, hodnotíme tím aktuální situaci ve světě. Které výsledky a zkušenosti z minulosti utvářejí dnešní situaci, a tím i rámcové podmínky pro aktéry, kteří upsali své snažení formování nového světového řádu?

Zkušenosti z intervencí

Nejdříve člověk narazí na zkušenosti z vojenských intervencí. Seznam je dlouhý, zmiňme důležité příklady z Kosova, Afghánistánu, Iráku a Libye. Dnes již nikdo nepopírá, že bilance je celkově katastrofální. Intervence v Afghánistánu a Iráku nedosáhly zamýšlených cílů, zato přispěly k rozšíření radikálně-islámských teroristických skupin a ke vzniku „Islámského státu“ (IS). Libye je dnes považována za stát v troskách (*Failed State*) v rukou vzájemně proti sobě bojujících milic. Kosovo stále ještě potřebuje *Kosovo Force* (KFOR), tzv. „mezinárodní bezpečnostní síly“, jejichž rozsah činil na počátku roku 2018 ještě 4400 mužů. Roku 1999 začínaly

na 50 000 vojáků. Dnešní situace v těchto zemích je jedna věc, pozdní vliv intervencí na světový řád věc druhá. Souvisí to s jejich legitimizací v mezinárodním právu. V případě války v Kosovu nedošlo k rozhodnutí OSN kvůli hrozbě ruského a čínského veta, chyběla tedy jasná opora v mezinárodním právu. Lze nanejvýš hovořit o „mezinárodněprávní šedé zóně“, jak ji nazval generální tajemník OSN Kofi Annan, protože masové vyhánění kosovských Albánců srbským prezidentem Miloševićem představovalo závažné porušení lidských práv, které nebylo možné jen tak akceptovat. Zcela jednoznačná byla situace ve válce v Iráku, kterou Spojené státy zahájily bez potřebného rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN. V případě Libye existuje rezoluce Rady bezpečnosti z března 2011, která zmocňovala ke zřízení bezletové zóny za účelem ochrany obyvatelstva, ta však byla později vykládána jako legitimizace podpory povstalců až po svržení vlády Muammara Kaddáfího.

Tyto tři případy hrají velmi negativní roli v mezinárodní politice a ve vztahu Ruska a Západu. V Kosovu a Iráku proběhly vojenské intervence i přes ruské protesty, ty však zůstaly bez odezvy. Porušení mezinárodního práva nebylo nikdy právně zpracováno, o sankcích ani nemluvě. To vedlo ke dvěma reakcím. Ruská strana si od té doby stěžuje na „dvojí standard“: Když jedná zcela v rozporu s mezinárodním právem hegemon USA, akceptuje se to a případ zůstává bez následků. Když ale srovnatelnou věc učiní Rusko, usedá (politicky, nikoliv právně) na lavici obžalovaných a je zasypáno sankcemi. Zároveň se ale Rusko na příklady z Kosova, Iráku, Libye také odvolává. Zažil jsem to sám v mnoha diskuzích: Chcete-li diskutovat s ruskými kolegy o anexi Krymu a podpoře separatistů na východní Ukrajině, stočí rozhovor na Kosovo, Irák a Libyi, ve stylu – proč bychom se měli my před vámi obhajovat, když vy jste se svých amerických přátel taky neptali nebo jste je nepoháněli k odpovědnosti. Někdy rozhovor skončí už v tomto bodě.

Změny režimu

Existuje ještě další zatížený pojem, který s touto tematikou úzce souvisí, a tím je *změna režimu* (Regime Change). V Moskvě přetrvává perma-

není podezření vůči Spojeným státům, že chtějí všude na světě svrhnout obtížné režimy, zejména ty proruské. Změna režimu patří bezesporu do politického repertoáru velmocí, které k tomu mají také potřebné schopnosti. Klasické je svržení íránského premiéra Mohammada Mosaddeka v srpnu 1953 americkými a britskými tajnými službami, které mělo zabránit hrozícímu zestátnění perského ropného průmyslu – tato událost se ostatně dodnes negativně promítá do americko-íránských vztahů. V případě Iráku šlo americké administrativě George W. Bushe v roce 2003 explicitně o svržení Saddáma Husajna. V Moskvě nikdo nepochybuje o tom, že tzv. „barevné revoluce“ (roku 2003 v Gruzii, 2004 na Ukrajině, 2005 v Kyrgyzstánu) všechny zinscenovaly americké služby. Výše již bylo vysvětleno, jaké dramatické následky s sebou přinesla moskevská interpretace povstání na Majdanu v únoru 2014. Odmítání změny režimu už na sebe v Rusku vzalo podobu zásady, jež je zřejmá v nápadném distancování Moskvy od arabského jara. V případě Sýrie pak prezident Putin na podzim 2015 zabránil vojenskou intervencí hrozící porážce důležitého partnera v Damašku, a tím hrozbu změny režimu odvrátil.

Téma kalí bilaterální vztahy. Rusko by nejraději odsoudilo každý pokus o převrat k nezdaru. Z ruského pohledu totiž každá úspěšná změna režimu povzbudí opozici v zemi k následování. Toto přesvědčení nese již známky obsese a má následky v ruské vnitřní politice. Přísnost zákona o agentech a zákona o nežádoucích zahraničních organizacích lze pochopit jen tehdy, pokud identifikujeme odhodlání kontrolovat veškeré politické a finanční propojení ruské občanské společnosti se zahraničními nadacemi či neziskovými organizacemi, případně jim zamezit, protože by za nimi přece mohl stát záměr přivodit v Rusku změnu režimu.

Otázky ale směřují i na Západ. Otevřená či skrytá podpora politického převratu představuje vměšování do vnitřních záležitostí jiné země, a tím porušení pravidel. Změna režimu jako exportní artikl se nehodí k budování důvěry. Když se nový americký prezident, jak tvrdí, staví na stranu íránských demonstrantů a vyřizuje jim, že se od svého režimu brzy osvobodí, spouští se poplach nejen v Teherá-

nu. Každý takto provokovaný stát zvolí kontrolu, represi a izolaci – což není zrovna ideální cesta mezinárodní komunikace a propojování coby základ posunu či dalšího rozvoje přicházejícího zevnitř. K tomu se přidává bilance realizovaných změn režimu, ať už s přičiněním zvenčí či bez něj, která nutí k zamyšlení, hlavně, pokud mají být měřítkem trvalé změny a zlepšení.

Boj s terorismem a morálka

Mezinárodní politická kultura utrpěla vážné škody také bojem s terorismem. Dne 11. září 2001 proběhly teroristické útoky al-Káidy v New Yorku a Washingtonu, které prezident Bush označil za válečný útok na Spojené státy a vyhlásil „válku terorismu“. Hned 26. října schválil Kongres USA *PATRIOT Act*, „zákon ke sjednocení a posílení Ameriky poskytnutím vhodných nástrojů k zastavení a zablokování terorismu“, který značnou měrou omezil americká občanská práva. Tato reakce učiněná v prvotním šoku se promítla do boje s terorismem po celém světě. Strašné a brutální teroristické útoky vyvolaly téměř archaickou odpověď v podobě odvetného násilí, které zuřilo bezohledně, nebralo rukojmí a bylo doprovázeno bojovným slovníkem. Smutné slávy se dostalo zajateckému táboru Guantánamo vybudovanému v této souvislosti v lednu 2002 na americké námořní základně. Tamní podmínky věznění a používané metody výslechu narazily na příkrou mezinárodní kritiku. Prezident Obama v roce 2009 narazil se svým pokusem tábor uzavřít. V projevu ke stavu Spojených států koncem ledna 2018 prezident Trump oznámil, že chce Guantánamo udržet. Pro něj teroristé představují „nezákonné nepřátelské bojovníky“, a připojil: „Pokud to bude možné, vymýtíme je. Pokud to bude nutné, musíme je moci zavírat a vyslýchat.“ Dokládá tím to, co jsem právě konstatoval o jazyku. Na jaře 2004 pak světovou veřejností otřásly záběry z iráckého vězení *Abú Ghrajb* ukazující metody mučení a ponižování používané americkými dozorcí na z velké části nevinné vězně. Veřejnost se také kriticky vypořádala se zprávami o *waterboardingu*, způsobu mučení používaném CIA.

Nejde zde o to káravě poukazovat na konkrétní státy. Jde o pochopení toho, kolik váží zátěž, kte-

rou si naše globální civilizace naložila v průběhu let, zejména, ale nikoliv pouze dopady boje s terorismem. Chalífát *Islámského státu* kontrolující velká území na Středním východě se podařilo zničit, to nás ale neochrání před dalšími teroristickými akty, a to téměř v jakémkoliv regionu světa. Otázka zní, jak lze za takových okolností udržet nároky na morální autoritu. V minulosti si morální autoritu nárokovala západní vůdčí mocnost a sama sebe definovala jako společenství založené na hodnotách, jak činí také západní kolektivní společenství NATO a EU. Tento nárok přetrvává dodnes, a činí si ho, jak bylo řečeno, i Rusko a Čína, ale musí si dát líbit přinejmenším řadu otázek, které s touto nahromaděnou zátěží souvisejí. Věrnost mezinárodnímu právu ano, ale jak se to má s Kosovem, Irákem, Krymem a konfliktem na Ukrajině? Respektování lidských práv a uznávání ženevské úmluvy ano, ale jak to je s Guantánamem a Abú Ghrajbem, s ve skutečnosti nikdy neobjasněnými vraždami novinářů jako Anna Politkovská nebo opozičních politiků jako Boris Němcov, jak to je se zacházením s disidenty jako Liou Siao-po a mnoha jeho spolutrpiteli? Nebo jak je možné, že turecký prezident Erdogan zahájil v lednu 2018 na severu sousedního státu Sýrie „operaci Olivová ratoleť“ vedenou tanky a těžkým dělostřelectvem, aby rozehnal kurdské milice YPG, s odůvodněním, že jde o teroristy, přestože nepodnikly žádné útoky na území Turecka a coby spojenci Ameriky představovaly prakticky pozemní jednotky ve ztrátovém boji s *Islámským státem* – a světové společenství to i přes bezpočet obětí mezi civilním obyvatelstvem kolem Afrínu připustí? Morální nároky neustále kolidují s realitou, která je stále surovější, brutálnější, plná násilí a nedostatečného respektování lidských a občanských práv. A tato realita nezná z geografického pohledu po celém světě žádné výjimky. Téměř automaticky nám vytane na mysli brutální etnická čistka Rohingů z Barmy, které musí být šokované světové společenství do velké míry bezmocně svědkem.

Označme popsané jevy za reálný celkový stav světového řádu s aktuálními deficity a škodami. Světový řád bez Západu – co by to v tomto kontextu znamenalo? Znamenalo by to, že z globální soutěže vypadne jeden model, totiž model evropského Západu spolu s jeho znaky: požadovat sám

na sobě hodnotovou orientaci, jednání ověřitelně opírat o univerzální i dohodnutá pravidla a principy včetně evropského mírového uspořádání a nezapustovat pouze vlastní zájmy, ale projevovat také globální odpovědnost. Ano, nároky tohoto modelu jsou v rozporu s načrtnutým celkovým stavem světového, problémy zatíženého řádu, za nějž Západ nese díl odpovědnosti. Ale to neznamená, že tím zaniká i právo na existenci tohoto modelu, jak to dosud rádi vidí v Moskvě nebo Pekingu, nebo že je přežitý, a tím překonaný. Západ samozřejmě nesestává jen z evropské části. Prozkoumali jsme americké ambice a zjistili jsme, že Trumpově administrativě jde v rámci politiky *America First* téměř výhradně o vlastní zájmy. Washington kritizuje ruský postup na Ukrajině a v čínském a Jihočínském moři. V případě Číny jde ale prezidentu Trumpovi hlavně o redukci gigantického čínského čistého zisku ze zahraničního obchodu s USA. Možná to souvisí s americkými pracovními místy, ale nemá to co dělat se světovou politikou a světovým řádem. Musíme vyčkat, zda Donald Trump na tomto poli ještě projeví ctižádost. Vzhledem k tomuto vývoji se všechny pohledy obracejí na postup evropského Západu a na otázku, nakolik aktivně a úspěšně se postaví soutěžení s oběma vzrůstajícími se strážci pořádku.

Známky života evropské myšlenky

Kapitola o Evropě¹ obsahovala seznam velkých výzev pro EU a vinila nedostatečnou kompetenci k řešení problémů z toho, že jí tak málo lidí uvnitř i vně Unie přisuzuje úspěšnou roli na scéně světové politiky. Jeden člověk se pokusil pochybovačům oponovat, přehodit výhybku a postrčit nové uspořádání pozoruhodně konkrétními návrhy. Přiznávám, že mě projev Emmanuela Macrona o „Iniciativě pro Evropu“ 26. září 2017 na Sorbonně nadchl. Pro francouzského prezidenta je Evropa „myšlenka, předávaná po staletí průkopníky, optimisty a vizionáři,“ a posluchač doslova cítí jeho netrpělivost, s níž se chce do této galerie velikánů zařadit. Jde mu o „nový základ svrchované, jednotné a demokratické Evropy,“ která se prosadí

1. Kapitola o Evropě není součástí tohoto výběru.

proti jiným myšlenkám: proti nacionalismu, identitářství, protekcionismu, prosazování suverenity cestou izolace. Macron proti nim staví svou představu o evropské svrchovanosti a popisuje šest cest, které vedou k cíli: Evropa, která zajišťuje bezpečí ve všech dimenzích. Evropa, která reaguje na migrační výzvu. Evropa, která se obrací k Africe a do středomořského prostoru. Evropa jako vzor udržitelného rozvoje. Evropa inovací a digitalizace. A Evropa coby ekonomická a měnová mocnost.

Prezidentovi se daří neustále zmiňovat evropskou myšlenku, tu ale spojuje se záplavou návrhů na nové evropské instituce a projekty. Jmenujme jen některé: Evropská akademie zpravodajství. Evropská civilní ochrana. Evropský azylový úřad. Evropská pohraniční policie. Evropská daň z finančních transakcí. Partnerství s Afrikou. Evropský energetický trh. Evropský průmyslový program na podporu ekologicky čistých vozidel. Společná zemědělská politika s evropskými vyšetřovacími a kontrolními orgány k zajištění kvality potravin. Evropská agentura radikálně novátorských inovací. Společný evropský rozpočet pro všechny státy EU. Přepřerování směrnice o vysílání pracovníků s evropským dozorčím úřadem, které by zamezilo sociálnímu dumpingu. Harmonizace korporátní daně s rozmezím daňových sazeb. Obnova evropského sociálního modelu. Šest měsíců zahraničního pobytu pro každého studenta či učně. Evropské univerzity (do roku 2024 minimálně 20). Každý student se znalostí dvou jazyků, vedle mateřštiny. Demokratická shromáždění na přípravu budoucích rozhodnutí. Evropské volby roku 2019 s nadnárodními kandidátkami. Komise s patnácti členy. Perspektiva přístupu pro balkánské státy. Evropa více rychlostí. Nové partnerství s Němcem a nová Elysejská smlouva. A „skupina pro nový základ Evropy“ na realizaci.

Jediným cílem, jak se praví na závěr, je „navrátit Evropu Evropě a evropským občanům“. To není skromný plán. Je to zapálená obhajoba Evropy hodnot, dynamiky a otevřenosti vstříc budoucnosti. Samozřejmě, že je zde zmíněno mnoho bodů bez bližší specifikace. Pokud má v rámci hospodářské a měnové unie existovat společný evropský rozpočet, rádi bychom věděli, o jakou politiku bude usilovat. To, co kritici v minulosti odsuzovali

jako Evropu deregulací, podbízení, neoliberální důvěry v seberegulaci trhu a diktát úspor, Unii rozštěpilo. Cíle přibližně srovnatelné životní úrovně, uspokojivých nabídek zaměstnání pro mládež a do velké míry rovnosti šancí nebylo dosaženo. Heslo „partnerství s Afrikou“ může přinejlepším znamenat krok, kterého je zapotřebí k přiblížení se cíli spravedlivějšího světového řádu, bez nějž nejsou možné ani mír ani stabilita v globálním měřítku. Rozhodně zůstává spousta tezí, o nichž je třeba si s francouzským prezidentem ještě pohovořit.

Ale „nový start“ se zdá být nepostradatelný, pokud chce být Evropská unie opět vnímána jako dostatečně akceschopná a dynamická v soutěži s ostatními mocnostmi, formujícími mezinárodní řád. Snad nebudou ostatní členské státy s reakcí na sorbonnskou iniciativu příliš vyčkávat. Heslo může znít pouze „více Evropy“ a Macronův seznam ukazuje, že nápadů na stmelení a projektů společné evropské budoucnosti je víc než dost.

Světový řád bez evropské role nebude. Ale nebude to ani řád udávaný pouze Evropou. Pokoušeli jsme se popsat, jak vidí svou úlohu v multipolárním světě jiní významní aktéři a jaké jsou jejich cíle a praktiky. Víme ale také, že ve Spojených státech, Rusku a Číně probíhá politický diskurz, vedený dílem otevřeně, dílem skrytě, který již dnes může připravovat jinou politiku zítřka. V současnosti převládá trend získat pro sebe výhody a vliv a při tom se nechat pravidly a principy omezovat co nejméně. K tomu patří zájem o slabé světové organizace, které je nejlépe využívat selektivně a při tom jim nepřiznávat dostatek autority. Ale tento trend se může změnit. Mezi novými mocnostmi mezinárodního řádu není ani jedna, která by mohla dosáhnout natrvalo hegemoniálního postavení jako v dobách *Pax Americana*. Multipolarita vyloženě vybízí, aby na scénu nastoupili noví hráči a požadovali svůj díl. A pak tady jsou globální výzvy a jejich nevypočitatelnost. Kdo komu pomůže při větších katastrofách způsobených klimatickými změnami? Které země a jakými prostředky budou zápolit o dostatečný přístup k vodě, potravinám a energetickým zdrojům? Má snad platit zákon džungle, kde přežijí jen silnější? Tyto vyhlídky nejhroššího možného scénáře

mohou vést k přehodnocení priorit. Náhle může vzrůst poptávka po světovém řádu ve smyslu normativního řádu, i v silnějších mocnostech. Takový řád by ale nefungoval bez minimálního standardu globální správy (*Global Governance*) a platných pravidel chování. Opět by vzrostlo respektování silných světových organizací.

Na tento obrat trendu nesmíme čekat. Musíme se snažit nastolit ho prostředky dialogu a přesvědčovací schopností. Zejména proto je tak důležité udržet právě v dobách závažných krizí otevřené platformy rozhovorů a výměn názorů a všechny dostupné také využívat – ať už jimi je občanská společnost, parlament nebo vláda.

Dne 22. června 2017 jsem po třicetiletém působení v Německém spolkovém sněmu přednesl svůj poslední projev. Jeho závěrečná část obsahuje jakési poselství, které chci připojit i na závěr této knihy: „Ještě nikdy nebylo v reakci na mezinárodní výzvy tak nutné a důležité zapojení parlamentu a kontrola. Jsme konfrontováni s důsledky politických rozhodnutí, které překročily pravidla a principy, včetně mezinárodního práva. Kofi Annan

jednou prohlásil, že válka v Kosovu se pohybuje v šedé zóně mezinárodního práva. Její následky nás zaměstnávají dodnes. Válka v Iráku, které se Německo naštěstí neúčastnilo, byla v rozporu s mezinárodním právem a zanechala po sobě celou řadu zhroucených států (*Failing State*), z nichž se vyklubala živná půda islamistického teroru. Zneužití rezoluce Rady bezpečnosti OSN o Benghází z března 2011 nás nakonec v Libyi postavilo před neřešitelné problémy, zničilo mezinárodní důvěru a při tom možná natrvalo zdiskreditovalo princip odpovědnosti za ochranu (*Responsibility to Protect, RtoP*). Zeptáte-li se dnes ruské strany na její porušení pravidel v konfliktu na Ukrajině, dostanete vždy stejnou odpověď: A co jste dělali vy v Kosovu, v Iráku a Libyi? Vězíme v této pas-ti. Uniknout z ní a vybudovat novou důvěru bude stát spoustu sil. Tato snaha se nezdaří bez konstruktivního a kreativního využití poslanců a parlamentů. Světová politika vedená jako opravárenský podnik nemá budoucnost. Naším cílem musí zůstat globální partnerství založené na odpovědnosti, do něhož musíme zapojit všechny relevantní státy. Mým posledním poselstvím od tohoto pultu je: vyplatí se za to bojovat.“

Z němčiny přeložila Zuzana Schwarzová

Seznam zkratek

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

NATO – Severoatlantická aliance / North Atlantic Treaty Organisation

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

USSR – Ukrajinská sovětská socialistická republika

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci

EU – Evropská unie

EPS – Evropská politika sousedství

VP – Východní partnerství

DCFTA – Hluboká a komplexní zóna volného obchodu / Deep and Comprehensive Free Trade Area

SNS – Společenství nezávislých států

N4 – Normandská čtyřka

SMM – Speciální monitorovací mise

G8 – Sdružení ekonomicky nejvyspělejších států světa/Group of Eight

OPEC – Organizace zemí vyvážejících ropu / Organisation of the Petroleum Exporting Countries

EAEU – Euroasijská ekonomická unie

CRRC – společnost China Railway Rolling Stock Corporation

APEC – Asijsko-pacifické hospodářské společenství / Asia-Pacific Economic Cooperation

TAPI – Transafghánský plynovod / Trans-Afghanistan Pipeline

RBI – Iniciativa pásu a cesty / Road and Belt Initiative

BCIM – Koridor Bangladéš-Čína-Indie-Myanmar

NDB – Nová rozvojová banka / New Development Bank

BRICS – hospodářské uskupení států Brazílie, Rusko, Čína, Indie a Jihoafrická republika

AIIB – Asijská infrastrukturní investiční banka / Asian Infrastructure Investment Bank

ADB – Asijská rozvojová banka / Asian Development Bank

MMF – Mezinárodní měnový fond

COSCO – Čínská lodní přepravní společnost / Chinese Ocean Shipping Company

EAHU – Euroasijská hospodářská unie

ASEAN – Sdružení národů jihovýchodní Asie / Association of South East Asian

SCO – Šanghajská organizace pro spolupráci / Shanghai Cooperation Organisation

LAC – Linie faktické kontroly / Line of Actual Control

CPEC – Čínsko-pákistánský ekonomický koridor / China-Pakistan Economic Corridor

SAARC – Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci / South Asian Association for Regional Cooperation

INSTC – Mezinárodní dopravní koridor Sever–Jih / International North-South Transport Corridor

TTP – Transpacifické partnerství / Trans-Pacific Partnership

QUAD – Seskupení států Japonsko, USA, Austrálie a Indie / Quadrilateral Security Dialogue

ACDA – Agentura pro kontrolu armády a odzbrojování / Arms Control and Disarmament Agency

P5 – stálí členové Rady bezpečnosti OSN (Čína, Francie, Rusko, USA, Velká Británie) / Permanent Five

NAFTA – Severoamerická dohoda o volném obchodu / North American Free Trade Agreement

IS – Islámský stát

KFOR – Mírová operace NATO na území Kosova / Kosovo Force Operation

OSN – Organizace spojených národů

CIA – Ústřední zpravodajská služba USA / Central Intelligence Agency

YPG – Kurdské milice Lidové obranné jednotky

RtoP – Princip odpovědnosti za ochranu / Responsibility to Protect

SPD – Sociálnědemokratická strana Německa / Sozialdemokratische Partei Deutschlands

O autorovi

Dr. Gernot Erler je německý politik (SPD) a odborník na ruskou politiku. Od roku 1987 do roku 2017 byl poslancem Německého spolkového sněmu a od roku 2005 do roku 2009 státním tajemníkem Spolkového ministerstva zahraničí. Od ledna 2014 do dubna 2018 byl koordinátorem německé spolkové vlády (třetí vláda Angely Merkelové) pro spolupráci mezi EU a Ruskem, střední Asií a zeměmi Východního partnerství. Mimo jiné byl zvláštním zmocněncem spolkové vlády pro německé předsednictví Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) v roce 2016.

Z němčiny přeložila **Zuzana Schwarzová a Tereza Jůzová**

Imprint

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V. | zastoupení v České republice
Zborovská 716/27 | 150 00 Praha 5 | Česká republika

Za publikaci odpovídá:
Leonie Liemich | Leonie.Liemich@fesprag.cz
Tel.: +420 224 946 484 | Mobil: +420 730 514 588
www.fesprag.cz | www.facebook.com/FESPrag

Pro objednání publikace:
fes@fesprag.cz

Komerční využití všech médií vydaných
Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) není povoleno
bez písemného souhlasu FES.

O knize „Světový řád bez Západu? Evropa mezi Ruskem, Čínou a Amerikou. Politická esej“

Weltordnung ohne den Westen. Europa zwischen Russland, China und Amerika. Ein politischer Essay

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení v České republice

Kancelář Friedrich-Ebert-Stiftung v Praze byla otevřena v roce 1990. Cílem naší činnosti v České republice je podpora demokracie, právního státu, rozvoje aktivní občanské společnosti a přispívat k utváření sociálně spravedlivé společnosti. Zasadíme se o evropskou myšlenku a podporujeme bilaterální dialog s Německem, jakož i regionální a globální spolupráci.

Názory vyjádření v této publikaci jsou názory autora a nemusejí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung.

ISBN: 978-80-87748-48-0 (online version, pdf)